

Bezdomovectví- fenomén dnešní doby

Viktor Resner

Bakalářská práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Viktor RESNER**

Osobní číslo: **H08187**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Bezdomovectví – fenomén dnešní doby**

Zásady pro vypracování:

Analýza literárních pramenů a zpracování teoretických východisek

Příprava výzkumu, výběr a charakteristika výzkumného souboru

Provedení výzkumu

Zpracování a vyhodnocení výsledků výzkumu

Přijetí odpovídajících závěrů

Doporučení pro praxi

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

PRŮDKOVÁ, T. Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.

ŠUPKOVÁ, D. Zdravotní péče o bezdomovce. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-2245-0.

HRADEČTÍ, V. a I. Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha: Naděje, o. s., 1996. ISBN 80-902292-0-4.

BARTÁK, M. Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty. Kostelec nad Černými lesy: IZPE, 2004. ISSN 1213-8096.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Milan Smola**

Datum zadání bakalářské práce: **25. ledna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **6. května 2011**

Ve Zlíně dne 25. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

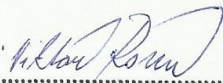
Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 30. 4. 2011

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odporčí-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybného projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá tématem bezdomovectví a formami efektivní pomoci lidem, ohroženým touto sociální situací. Práce se také snažit upozornit na závažnost tohoto fenoménu a obtížnosti jeho řešení v kontextu současné české společnosti. Teoretická část práce se dělí do tří členěných kapitol, které se dotýkají základních pojmů a souvislostí bezdomovectví, charakteristik bezdomovců, dostupných forem pomoci lidem bez domova a možnostem prevence tohoto sociálního problému. Smyslem teoretické části je stručně, ale komplexně fenomén popsat a zachytit jeho provázanost s životem celé společnosti.

V praktické části, která se dělí na další tři kapitoly, je celá problematika prohloubena formou kvalitativního výzkumu, ve kterém jsou analyzovány polo-strukturované rozhovory se čtyřmi respondenty.

Klíčová slova: bezdomovec, bezdomovectví, příčiny bezdomovectví, sociální vyloučení, sociální služby

ABSTRACT

The bachelor's work deals with theme of homelessness and effective ways to help people endangered by this type of social situation. The thesis also tries to bring forward the importance of the phenomenon and difficulty of its solution in the context of present Czech society. The theoretical part of the work is divided into three structured chapters which relate to basic concepts and relations of homelessness, characteristics of homeless persons, accessible ways to help people without a home and possible prevention of this social problem. The aim of the theoretical part is to describe shortly and comprehensively the phenomenon and to capture its cohesion with life of the whole society.

The practical part, which is divided into next tree chapters, author tries to intensify the theme by means of qualitative research, in which the semi-structured interviews with four respondents are analyzed.

Keywords: homeless person, homelessness, causes of homelessness, social exclusion, social services

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval panu Mgr. Milanu Smolovi za odborné vedení mé bakalářské práce. Dále bych chtěl poděkovat všem respondentům za poskytnutí rozhovorů pro mou bakalářskou práci, všem kamarádům i příbuzným, kteří mi poskytli cenné rady pro její vytvoření.

Motto:

Aby člověk mohl odpovídat za své činy, měl by mít nejdřív možnost odpovídat za svůj osud.

Francois de la Rochefoucauld

OBSAH

I	1 FENOMÉN BEZDOMOVECTVÍ V TEORETICKÉ PERSPEKTIVĚ.....	12
1.1	POJEM BEZDOMOVECTVÍ A BEZDOMOVCE.....	12
1.2	FORMY BEZDOMOVECTVÍ.....	13
1.3	RIZIKOVÉ SKUPINY, OHROŽENÉ BEZDOMOVECTVÍM.....	14
1.4	PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ.....	15
II	2 OSOBNOST A ŽIVOTNÍ ZPŮSOB BEZDOMOVCE.....	18
2.1	OSOBNOST BEZDOMOVCE.....	18
2.2	DŮSLEDKY BEZDOMOVECTVÍ.....	20
2.2.1	MARGINALIZACE.....	20
2.2.2	SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ.....	21
2.2.3	DEPRIVACE.....	22
2.2.4	STIGMATIZACE.....	23
2.2.5	CHUDOBA.....	24
2.2.6	ZDRAVOTNÍ STAV	25
III	3 PREVENCE A FORMY POMOCI LIDEM BEZ DOMOVA.....	27
3.1	TYPY SOCIÁLNÍCH SLUŽEB PRO BEZDOMOVCE.....	28
3.1.1	TERÉNNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE.....	29
3.1.2	SOCIÁLNÍ PORADENSTVÍ.....	29
3.1.3	KRIZOVÁ INTERVENCE.....	30
3.1.4	NOCLEHÁRNY.....	31
3.1.5	AZYLOVÉ UBYTOVÁNÍ.....	31
3.1.6	DOMY NA PŮLI CESTY.....	32
3.1.7	SLUŽBY ZAMĚŘENÉ NA REINTEGRACI.....	33
3.1.8	RESOCIALIZACE.....	34
3.1.9	CHRÁNĚNÁ A PODPOROVANÁ ZAMĚŠTNÁNÍ.....	34
3.1.10	SOCIÁLNÍ FIRMA.....	35
3.1.11	VEŘEJNĚ PROSPĚŠNÉ PRÁCE.....	36
3.2	PŘÍKLADY ORGANIZACÍ, KTERÉ PRACUJÍ S BEZDOMOVCI.....	36
3.2.1	FEANTSA.....	36
3.2.2	ARMÁDA SPÁSY.....	37
3.2.3	OBČANSKÉ SDRUŽENÍ NADĚJE.....	37
3.2.4	PROGRAM IGLOO.....	38
IV	4 PŘÍPRAVA VÝZKUMU.....	40
4.1	CÍL VÝZKUMNÉ ČÁSTI.....	41

4.2 VÝBĚR VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	42
4.3 CHARAKTERISTIKA RESPONDENTŮ.....	42
V. 5 REALIZACE VÝZKUMU.....	45
5.1 PRŮBĚH VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	45
5.2 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT.....	45
VI 6 PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU, ANALÝZA ZPRACOVÁNÍ.....	47
ZÁVĚR.....	67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	68

ÚVOD

Potkáváme je na ulicích, v parcích, na nádražích nebo kolem popelnic, obvykle v zuboženém stavu a spíše se jim raději vyhneme. Jsou napůl neviditelnou součástí našich životů, našeho okolí, a už jsme si na jejich občasný výskyt vlastně zvykli.

Nazýváme je lidmi bez domova, bezdomovci, homeless.

Tato práce se pokouší popsat tento složitý soudobý fenomén a z poněkud neviditelného učinit viditelné. Neklade si za cíl těžký problém bezdomovectví řešit, ale chce poukázat, že určitá, částečná řešení existují a stojí za to o těchto řešeních vědět.

Považujeme bezdomovectví za závažný otazník nad fungováním moderní společnosti. Tato společnost vytvořila vyspělou vědu a techniku, umožňuje vznik a kumulaci bohatství v míře, kterou minulé doby nepoznaly. Přesto soudobá společnost produkuje také řadu jevů rizikových a kritických, kromě obligátních rizik ekologických a bezpečnostních, také rizika sociální a ekonomická, jichž je bezdomovectví jedním z nejkřiklavějších symptomů.

Fenomén bezdomovectví samozřejmě není nový, bezdomovci se ve společnostech vyskytovali i v minulosti, a pravděpodobně se v nějaké míře budou vyskytovat i v budoucnu. Od minulosti se ovšem liší některé příčiny, které v současnosti lidí do života bez domova vhánějí. Je, domníváme se, oprávněné předpokládat, že s využitím komplexní prevence a (speciálně v naší zemi) s rozvojem prostředků sociálního bydlení, by bylo možno počty bezdomovců významně redukovat, nebo alespoň zlepšit některé stránky jejich obtížného údělu.

Bohužel, pohled většinové společnosti je bezdomovce je spíše negativní, a lidé ne vždy rozlišují příčiny, které bezdomovce do jejich situace vedly, a reálné možnosti, které tito lidé mají, pokud chtějí svůj životní způsob změnit. Veřejnost u nás se zatím nenaučila vnímat bezdomovectví jako problém celku společnosti a nemá pocit, že by se na řešení tohoto problému měla nějak podílet. Samotní lidé bez domova většinou nejsou schopni samostatně řešit svou situaci a nějaká forma pomoci je v jejich situaci nevyhnutelně potřebná. Někteří z nich nemají přístup k informacím o dostupných službách a možnostech, někteří pomoc z nejrůznějších důvodů i odmítají.

Pokud se zamyslíme nad dostupnými formami pomoci bezdomovcům, jsme si samozřejmě vědomi, že je o složitý problém. Jeho řešení, jakkoliv obtížné, ovšem není podle názoru autora v naší společnosti dostatečné. Pokud zvážíme, že se bezdomovectví v širším pojetí netýká jen lidí, kteří jsou pro oči veřejnosti jeho zjevnými reprezentanty, ale i lidí, kteří přežívají v noclehárnách, azylových domech, lidí přespávajících u svých známých apod., je zřejmé, že se v tomto fenoménu setkáváme se sociálním problémem, který má v naší zemi spíše tendenci se rozrůstat. Jeho řešení je záležitostí organizací poskytujících sociální služby, ale také samosprávy a orgánů veřejné moci, přesto výsledky jejich činnosti nelze považovat za zcela uspokojující.

V teoretické části práce se autor zabývá vymezením základních pojmů, charakteristik, forem a příčin bezdomovectví. Práce se také zabývá formami a možnostmi pomoci bezdomovcům a problémy s takovou pomocí spojenými. Cílem této části práce je především problém co nejuplněji popsat a zvážit možnosti a povahu sociálního vyloučení, ve kterém se bezdomovci nacházejí. Bez důkladné znalosti a pochopení této sociální situace nelze, podle našeho názoru, lidem bez domova poskytnout efektivní a dlouhodobě působící pomoc při začleňování do společnosti a nalezení příznivější formy životního způsobu. V této teoretické části autor vychází z odborné literatury a dalších dostupných zdrojů, které se orientují na problematiku bezdomovectví, stejně jako na metody a služby sociální práce, s tímto fenoménem spojené.

➤ **TEORETICKÁ ČÁST**

1 FENOMÉN BEZDOMOVECTVÍ V TEORETICKÉ PERSPEKTIVĚ

Bezdomovectví je případem extrémního společenského vyloučení. Bezdomovectví je nejobvykleji situací bezprostřední sociální nouze, v které se jedinec ocitá bez trvalého bydlení, jakožto jedné ze základních životních potřeb. Je třeba konstatovat, že pro většinou, „normální“ společnost, jsou bezdomovci především nepříjemným společenským jevem, který mnoho lidí obtěžuje již svou případnou viditelností.

Bezdomovectví patří mezi nejvážnější sociální problémy, jejichž výskyt se v moderních společnostech nedaří významně snížit. Také v České republice se jedná o fenomén se spíše vzrůstající závažností, mimo jiné také proto, že před rokem 1989 byla problematika bezdomovectví odsunuta mimo veřejný zřetel. Otevření společnosti a socioekonomické proměny, které jsou spojeny se zavedením tržního systému, navíc vnesly do českého prostředí řadu nových sociálních rizik, na něž stávající sociální struktury nebyly zcela připravené.

1.1 Pojem bezdomovectví a bezdomovce

Pojem bezdomovectví není v odborné literatuře definován zcela pevně, podobně je tomu i s hodnocením skutečnosti, zda je konkrétní osoba bezdomovcem, nebo není. Obecně se vymezení těchto kategorií pohybuje od zjevného faktu absence bydlení až po širší psychosociální chápání sociální situace, která není vázána pouze na absenci bydlení, nýbrž zahrnuje do výměru bezdomovectví řadu dalších faktorů, kde je sociální vyloučení doprovázeno nepřítomností rodiny, zaměstnání a přátel, obecně vzato zázemí. Toto širší pojetí bezdomovectví se rovněž hlouběji zabývá jeho příčinami a snaží se porozumět procesům, vedoucím k vyloučení, které způsobují dlouhodobé ohrožení bezdomovectví, stejně jako bezdomovectví samotné.

V rámci terminologie českého právního řádu se v zákoně č. 108/2006 Sb. o sociálních službách setkáváme s označením „osoby bez přístřeší“, popřípadě „osoby v nepříznivé sociální situaci, spojené se ztrátou bydlení“, zatímco pro účely sociální péče jsou bezdomovci obvykle řazeni mezi „občany společensky nepřízpůsobivé“. Podle názoru Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (Štěchová, 2008) jsou s takovými vymezeními

spojeny negativní společenské stigmatizace, které dané skupině osob mohou ztěžovat jeho společenské uplatnění. Podle výměru FEANTSA¹ (Štěchová, 2008) je bezdomovectví absencí vlastního, trvalého a přiměřeného bydlení. Bezdomovec je poté osoba, která není z nějakého důvodu schopna si zajistit vlastní, trvalé a přiměřené obydlí, anebo osoba, které není schopna si takové bydlení udržet pro nedostatek finančních prostředků nebo kvůli jiné sociální bariéře.

Hradecký (1996) naproti tomu definuje bezdomovectví jako kontinuum podmínek a potřeb, v rámci nějž jsou na jedné straně lidé bez střechy nad hlavou, a na druhé straně do tohoto kontinua patří také lidé s nejistým ubytováním (např. pro neplacení nájemného), a mezi těmito krajnostmi se nacházejí lidé v různých životních situacích, například lidé s nouzovým ubytováním či lidé, kteří mají samostatné bydlení, ale nemají přístup k některému jinému základnímu životnímu standardu.

Obecně můžeme tedy, spolu s Marešem (in Barták, 2004), pojmout bezdomovectví jako více, než jen nedostatek přístřeší, a rovněž více, nežli chudobu. Jde v tomto pojetí o součást širšího procesu marginalizace, založeného na neschopnosti bezdomovců participovat na způsobu života, který je standardem pro většinu populace.

1.2 Formy bezdomovectví

V odborné literatuře jsou bezdomovci obvykle rozlišováni na zjevné, skryté a potenciální (nebo také ohrožené bezdomovectvím). Toto dělení je dáno především rozdílným charakterem životního způsobu a mírou „viditelnosti“ lidí, kteří spadají do jednotlivých kategorií. Zdaleka nejviditelnější a pro obecné povědomí pro bezdomovce nejcharakterističtější skupinou, jsou bezdomovci zjevní.

Zjevné bezdomovectví je případem lidí, kteří jsou známí svým zanedbaným zevnějškem, zápachem, přenášením svého majetku v igelitových taškách, a také svým charakteristickým chováním: žebráním, vybíráním popelnic anebo sběrem nedopalků. Podle Matouška (2005) lze za zjevné bezdomovce považovat lidi, o nichž je známo, že jsou bez domova, a současně tyto lidi svou situaci definují jako ohrožující – jsou to obvykle klienti

---

¹ Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri (Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci)

sociálních služeb. Většina těchto zjevných bezdomovců se vyskytuje na veřejných místech a je ochotná se obracet na instituce sociální pomoci, zvláště za nepříznivého počasí. Mezi ně lze řadit určitou část „dobrovolných“ bezdomovců, kteří se nechtějí zařadit do běžné společnosti a obvykle považují svůj způsob života za formu svobody a nezávislosti. Paradoxně, přesto, že se jedná o nejvíce viditelnou skupinu bezdomovců, která vlastně v očích veřejnosti definuje její znaky, jedná se pouze o menší část bezdomovců.

Naproti tomu, **skrytí bezdomovci** se snaží tajit svůj životní způsob a své problémy před zraky veřejnosti skrývají. Tito lidé jen málokdy setrvávají na jednom místě pobytu. V zimě se ucházejí o pobytové služby a sociální pomoc v azylových zařízeních, ovšem často po krátké době tato zařízení opouštějí, aniž vyhledávají další pomoc sociálních pracovníků. Konkrétní počty lidí v této kategorii nejsou známy, nicméně odhady předpokládají, že skrytých bezdomovců je více, než bezdomovců zjevných (Haasová, 2005).

Lidé, ohrožení bezdomovectvím, neboli **potenciální bezdomovci**, disponují často jak zaměstnáním, tak nějakou formou bydlení. Nicméně, zpravidla se jedná o formu bydlení nejistého. To je například případ mladých lidí, kteří byli předtím v ústavní výchově, lidé, kteří žijí v podnájmech bez řádných smluv, lidé, kteří mají jen příležitostná zaměstnání, někdy i nelegální, anebo lidé, kteří žijí v nevyhovujících bytech. Potenciální bezdomovci se někdy ani nesnaží o získání nějakého stálého bydlení a jsou přesvědčeni, že mají dostat bydlení bez jejich vlastního přičinění (Novotný, 2008).

1.3 Rizikové skupiny, ohrožené bezdomovectvím

Mezi osobami, ohroženými bezdomovectvím se nejčastěji setkáme s lidmi dlouhodobě nezaměstnanými, dále s osobami se zdravotními handicapy, ale mezi ohroženými skupinami jsou také senioři, příslušníci etnických menšin a migranti, a také lidé, kteří žili ve vězeních, výchovných zařízeních nebo dětských domovech. Mezi bezdomovci se vyskytují také osoby, závislé na návykových látkách, především alkoholu, kde je závislost někdy příčinou sociálního vyloučení, ale může být i důsledkem života bez domova. Podle Matouška (2005) ovšem není závislost záležitostí většiny bezdomovců. V případě mladých lidí se závislost často týká spíše drog, než alkoholu.

V rámci pohlaví jsou více ohroženi bezdomovectvím muži než ženy, což bývá vysvětlováno větší schopností žen udržovat své sociální sítě, které mohou v krizi využít, zatímco orientace mužů na vztahy je nižší a v krizi se snáze mohou ocitnout bez pomoci. Asi polovina bezdomovců neprošla manželstvím a asi 40% bezdomovců je rozvedených².

Většina českých bezdomovců jsou podle Průdkové a Novotného (2008) ve středním, produktivním věku. Tato skutečnost bývá přičítána předpokladu, že valná část bezdomovců se v důsledku svého životního způsobu nedožívá důchodového věku, a také rozsahem služeb, které jsou seniorům k dispozici. Navzdory tomu jsou v průměru čeští bezdomovci starší, než lidé bez domova v jiných zemích EU. Větší míra jedinců středního věku se podle Průdkové a Novotného rekrutuje z osob, které se nedokázaly přizpůsobit socioekonomickým proměnám v 90. letech. Na druhou stranu se zvyšuje mezi českými bezdomovci také podíl bezdomovců ve velmi mladém věku. V tomto případě se jedná obvykle o lidi, kteří byli propuštěni z ústavní výchovy nebo utekli z domova. Tito jedinci jsou často nezralí, nejsou připravení na požadavky a podmínky reálné společnosti, a jejich životní způsob je mnohdy doprovázen kriminalitou, spojenou s krádežemi, drogami, násilnostmi a prostitucí.

1.4 Příčiny bezdomovectví

Při zamyšlení nad bezdomovectvím nelze pominout příčiny jeho vzniku. Mnohdy je většinou společností sociální situace lidí bez domova přičítána osobnostním nedostatkům těchto lidí, například lenosti, alkoholismu a „zpustlosti,“ popřípadě je určitá část majority přesvědčena, že si tito lidé svůj životní způsob dobrovolně volí. Aniž bychom chtěli podíl těchto obecně tradovaných „příčin“ zcela popírat, jsou příčiny bezdomovectví nepochybně mnohem hlubší a mnohostrannější, a především se na nich nepodílí jen osobní charakteristiky bezdomovců, ale rovněž také řada faktorů na úrovni celé společnosti, v případě kterých je výskyt skupiny bezdomovců spíše extrémním indikátorem nějakého obecnějšího strukturálního, socioekonomického problému, a lidé bez domova jsou těmito faktory postiženi takto ohrožujícím způsobem vzhledem ke své nízké schopnosti adaptability.

---

² Průdková, Novotný, 2008, s. 17

Podle Matouška (2005) můžeme faktory, které se podílejí na vzniku bezdomovectví rozdělit na objektivní a subjektivní. Mezi **objektivními**, celospolečenskými faktory nacházíme parametry celkového **společenského prostředí** - nedostatek cenově dostupného bydlení, vysokou nezaměstnanost, nízké mzdy pracujících, ale také vládní politiku zaměstnanosti a bytovou politiku, obecnou situaci etnických minorit, postoje většinové společnosti k menšinám, nedostatečnou péči o některé zdravotní problémy, a další možné dílčí faktory. Nelze zcela odmítnout i názor, vyjádřený Matouškem v knize Sociální práce v praxi, kde je část problému spatřována v současné podobě systému podpor v nezaměstnanosti, resp. dávek sociální péče, jejichž nastavení v některých případech demotivuje lidi k aktivnímu hledání zaměstnání a navyknutí na životní styl, spojený se sociálními dávkami.

Faktory **subjektivní** se podílejí individuální měrou na situaci jednotlivce, a jsou modifikovány především jeho **schopností sociální adaptace**. Spolu s Horákovou (1997) bychom mohli konstatovat, že příčin vzniku bezdomovectví je nejspíše tolik, kolik je lidských osudů a také to, že ve snaze postihnout obecné rysy nějakého fenoménu nelze přehlížet individuální jedinečnost každé konkrétní životní cesty. A tak se tyto individuální faktory pohybují od ztráty zaměstnání, rozvodů a neshod v rodině, odchodů z dětských domovů a jiných institucí, včetně výkonu trestu, až po duševní nemoci, tělesná postižení, úrazy, a v neposlední řadě také závislosti.

Nesourodosti skupiny bezdomovců co do věkového či sociálního složení tedy odpovídá i rozličnost příčin, které jednotlivce do této sociální situace přivedly. Jak se snažíme v rámci této práce zdůrazňovat, často se v případě života bez domova nejedná o svobodnou volbu. Někteří lidé přicházejí o střechu nad hlavou, neboť jsou příliš málo schopní přizpůsobovat se rychlým proměnám společnosti, jiní mohou trpět zábrany, které jim brání si opatřovat bydlení legální i nelegální formou. Kromě rodinných neshod a rozvatů je třeba také vzít v úvahu různé podoby osobnostních krizí, mladistvého hledání a rebelství, ale i rozličné případy ekonomického selhání v důsledku nezdařeného pokusu o podnikání nebo uplatnění v šedé ekonomice.

V souladu s názorem Průdkové a Novotného (2008) je nutno také konstatovat, že není možné vždy jednoznačně rozpoznat, co je příčina a co následek bezdomovectví. To se může týkat i takových faktorů, jako jsou zdravotní problémy nebo závislosti, kdy se vskutku může jednat spíše o důsledky nepříznivé sociální situace, zatímco původní příčiny, které

těmto průvodním okolnostem životních osudů řady bezdomovců předcházely, mohly být zcela jiné. Novotný s Průdkovou přitom konstatují, že solidní poznání příčin bezdomovectví je základní podmínkou jakékoliv snahy o řešení tohoto sociálního problému, protože zabývat se teprve následky bezdomovectví, a nikoliv preventivně pracovat s příčinami, je velice neefektivní strategie.

Vágnerová (1999) pojímá bezdomovectví jako výsledek generalizovaného psychosociálního selhávání. V takovém případě je potřeba hovořit o více faktorech či o procesech, které lidi bez domova dostávají do nepříznivých okolností, z nichž je pro tyto osoby jen obtížná cesta zpět, protože jeden faktor je podmiňován nebo doplňován faktory jinými.

Naproti tomu Janebová (1999) se zabývá konkrétními situacemi, které mohou být spouštěcími momenty takového sociálního sestupu. Prvním typem takových situací či událostí jsou momenty, kdy je člověk vyveden z určité zaseté životní cesty, jako je ztráta zaměstnání, rozvod, sexuální zneužití. Druhý typ či okolnost nepříznivé situace je dán skutečností, že v dosahu jednotlivce není nikdo, o koho by se mohl opřít, dotyčnému schází společenská síť, která mu může poskytnout pomoc v kritických situacích. V této souvislosti je důležitý poukaz na nenápadnou, ale životně důležitou roli, které mezilidské vztahy a sociální vazby v životě jednotlivce a skupin představují.

2 OSOBNOST A ŽIVOTNÍ ZPŮSOB BEZDOMOVCE

Východiskovou charakterizaci osobní situace bezdomovců je obecné selhání socializace jedince, podle Štěchové (2008) jde především o případ selhání osobnostních vlastností. Dlouhodobé bezdomovectví se podle některých autorů vyznačuje nedostatkem odpovědnosti k okolí i k sobě samotnému, malou schopností se ovládat, celkovým úpadkem volných vlastností, neschopností se poučit ze zkušeností a setrváváním v neosvědčených formách chování.

Jiní odborníci naproti tomu staví koncepci osobnosti bezdomovce, která není vybavena sociálními schopnostmi a dovednostmi, které by jim umožňovaly bezkonfliktní a fungující život ve společnosti, a to především v rodině a manželství, nabytí a udržení si bydlení a zaměstnání, atd.

2.1 Osobnost bezdomovce

Velmi často je bezdomovcům přičítána neochota (popřípadě nepřítomnost energie a vůle) změnit svou situaci, naučit se novým věcem, zbavit se nedostatků a zlovyků, či závislostí. Podobně je vlastností, která pro bezdomovce charakteristická, neschopnost plánovat svůj život, soustředění na přítomnost a nezájem o budoucnost, které ovšem mohou být také bariérou před stresovou situací a mnohdy i jsou provázeny také vcelku oprávněnou domněnkou, že v jeho konkrétní situaci dotyčného v budoucnosti beztoho nic příznivého nečeká.

Co se týče psychických potřeb bezdomovců, nacházíme u nich obvykle absenci seberealizace a naděje na budoucí osobní rozvoj. Mnoho potřeb, typických pro životní model většinové populace, je v případě bezdomovců omezeno, nebo zcela scházejí, zejména potřeba kvalitních a uspokojujících vztahů, respekt okolí a sebeúcta. Proto je pro bezdomovce časté negativní pojmání sebe sama, snížené sebevědomí, popřípadě obviňování svého okolí ze svého selhání.

Podle Vágnerové (1999) jsou obvykle schopnosti bezdomovců snížené, scházejí jim základní kompetence, které představují nezbytný předpoklad pro přijatelnou sociální

adaptaci. Lidé bez domova neumějí účelně jednat, potřebují pomoc ostatních lidí, nedonutí se k účelnějšímu projevu, schází jim odolnost, vytrvalost a sebeovládání. Pokud se pokusí o přijatelnější formu života, tak takovou snahu pro přílišnou náročnost většinou nezvládnou. Snížení jejich schopností může být dáno vrozenými indispozicemi i získanými postiženími, jako je mentální retardace, změna osobnosti či demence, získaná dlouhodobým zneužíváním alkoholu nebo drog.

Bezdomovci se obvykle neumějí přiměřeně orientovat ve světě, nerozumějí pravidlům, která určují mezilidské chování a vztahy, anebo tyto normy odmítají, mimo jiné také proto, že v jejich současné situaci tato pravidla často postrádají smysl. Bezdomovci tak selhávají i v běžných sociálních situacích, jako je vyřizování na úřadech nebo převzetí důchodu na poště. Problémy neřeší, ale jen se snaží omezit jejich negativní důsledky. Vágnerová také upozorňuje, že část bezdomovců představují lidé, kteří jsou propuštěni z psychiatrických léčen a jejichž schopnost adaptovat se na vnější prostředí je snižena duševní nemocí a jejími projevy, které mohou být obtížné pro jednotlivce samotného i pro jeho okolí.

Bezdomovci navazují s ostatními lidmi jen omezené vztahy, především tyto vztahy postrádají rys trvalosti a hloubky. Vzájemné vztahy bezdomovců jsou často účelové, slouží naplnění bezprostředních potřeb, a z tohoto důvodu bezdomovci vytvářejí svébytné subkultury. Pro většinovou společnost je chování bezdomovců zpravidla nepříjemné a obtěžující, takže případné vztahy k vnějšímu okolí nejsou vyhledávány ani ze strany majority.

Pěnkava (2005) se zabýval vnitřními i vnějšími handicapy bezdomovců a v rámci nich se zmiňuje také o neschopnosti přiměřené komunikace, nízkém sebevědomí, problémech s akceptováním autorit, chorobné lhavosti, nepřiměřených emotivních reakcích, absenci pocitu zodpovědnosti, ale také na druhé straně o důsledcích sociálního stigmatu (jako jsou záznamy v trestním rejstříku) a o řadě psychosociálních poruch a onemocnění, které bezdomovce znevýhodňují při pokusech získat trvalé pracovní uplatnění. Na pracovním trhu se tyto uchazeči setkávají s předsudky vůči své situaci, jakož i s předpokladem neschopnosti podávat dostatečný pracovní výkon a s kritikou svého vzhledu a chování. Podle Pěnkavy nejsou lidé se sociálními handicapami sami zcela schopni změnit svou situaci v podobné míře, v jaké toho nejsou schopni lidé se zdravotními handicapami

2.2 Důsledky bezdomovectví

Podobně, jako jsou rozličné příčiny, které k bezdomovectví vedou, liší se také důsledky, které tato situace pro jednotlivé bezdomovce má. Je možno hovořit o následcích psychických, fyzických, materiálních a sociálních. Na druhé straně je zřejmé, že ač je charakter důsledků v každém jedinečném případě poněkud odlišný, takřka vždy se jedná o problémy, ze kterých je jen obtížná cesta ven. Tyto následky mají obvykle tendenci se kumulovat a především, i v případě, že se jedinci krátkodobě alespoň částečný návrat do „normality“ podaří, často se znovu ocitá ve stejné i horší situaci, neboť řešen byl jednotlivý následek, a nikoliv komplexní příčina sociálního vyloučení.

Míra, v níž je jedinec bezdomovectvím zasažen, je do značné míry také dána délkou jeho trvání. V případě, že je člověk postižen tímto problémem jen kratší dobu, bývá lépe schopen se znovu začlenit do společnosti, na rozdíl od jedince, který s tímto problémem žije delší dobu.

Mezi nejhlubší a nejzávažnější následky, které s sebou bezdomovectví nese, patří proces marginalizace a následného sociálního vyloučení, jakožto kategorie vyjadřující stupeň nedostatku sociálního fungování jedince.

2.2.1 Marginalizace

Spolu s Marešem (1999) můžeme marginalizaci definovat jako proces, v rámci kterého jsou určité skupiny lidí odsouvány na okraj společnosti, takže přicházejí o možnost spolupodílet se na životě společnosti. To odpovídá náročnosti začlenění jedince do moderní společnosti, v níž se kontinuálně zvyšují požadavky na dovednosti, schopnosti, majetek, životní úroveň a obecně životní styl lidí. Jestliže se člověku nedaří takové požadavky naplňovat, hrozí mu odsunutí na okraj, anebo dokonce i vyloučení z některých částí života společnosti.

Podle Schwarzové (2005) je marginalizace začarovaným kruhem, ve kterém okrajové postavení jedince vede k depresi, která může být předstupněm závažnějšího psychického onemocnění, ba i motivem sebevraždy. Je zřejmé, že marginalizace má pro osobnost člověka rozkladný vliv. A kruh se znovu uzavírá, neboť oslabený, zranitelný

jedinec je o to hůře schopen odolávat tlakům, které mu jeho složitá situace přináší. Problém v oblasti sociálního fungování tedy kontinuálně vede k dalšímu defektu fungování.

2.2.2 Sociální vyloučení

Bezdomovectví představuje extrémní formu sociálního vyloučení neboli sociální exkluze. Podle Kotýnkové (In Matoušek, 2005) je sociální vyloučení nerovností v participaci na životě společnosti, jež je výsledkem nedostatku příležitostí k takové participaci. Sociální vyloučení je odrazem nerovného přístupu k pěti základním zdrojům společnosti: k zaměstnání, zdravotní péči, vzdělání, bydlení a k sociální ochraně. Jednotlivci a celé sociální skupiny, postižené exkluzí, jsou vyřazeny z ekonomického a sociálního života (například z trhu práce, z členství ve společenských organizacích, z kontaktů s majoritní populací apod.), ovšem tím také i z možností podílet se na využívání práv, životních prostředků a zdrojů, které sdílí zbytek populace, včetně kulturního kapitálu. Ve svém konečném důsledku je tato nemožnost podílet se na sociálním, ekonomickém, politickém a kulturním životě společnosti ohrožením demokratických principů.

Podle Hradeckého (1996) je východiskem, či startovním bodem sociálního vyloučení situace, ve které jednotlivec nedokáže nebo nemá příležitost uplatnit svá občanská a lidská práva, a to vzhledem ke svému zdravotnímu stavu, pohlaví, věku, sociálnímu původu etnické příslušnosti, nedostatku majetku či pro jinou osobní příčinu. Pokud má společnost sílu a vůli pomoci lidem v nouzi, nemusí být společenské vyloučení konečným stavem. Na druhou stranu, pokud se slabším jedincům nedostane přiměřené pomoci, může být exkluze východiskem procesu, který vede ke ztrátě osobních vztahů a práce, ke ztrátě domova a střechy nad hlavou, lože a nakonec i vlastní osobnosti – proces, který ústí v bezdomovectví.

Mezi osoby, ohrožené sociálním vyloučením, se řadí osoby dlouhodobě nebo opakovaně nezaměstnané, lidé bez kvalifikace a s nízkými příjmy, příjemci sociálních dávek, pracovníci s nejistými pracovními kontrakty, lidé s handicapem, delikventi, drogově závislí i jen sociálně izolovaní. Spolu s Marešem (2006) můžeme konstatovat, že sociální vyloučení se odvozuje primárně od individuálních charakteristik vylučovaných, nicméně tyto charakteristiky jsou někdy i výsledkem společně sdílené situace. Vyloučení se totiž může

týkat jak osobních charakteristik dotyčné osoby, tak může být jedinec vyloučeným pouze na základě příslušnosti k určité skupině.

2.2.3 Deprivace

Podle Vágnerové (1999) můžeme chápat deprivaci jako situaci, ve které nejsou uspokojovány v dostatečné míře, přiměřeným způsobem a po dostatečně dlouhou dobu některé z objektivně významných potřeb psychických, biologických nebo sociálních potřeb. Odsunutí jedince na okraj společnosti je zdrojem právě takové deprivace, a je zřejmé, že takové deprivace zkušenosti mohou velice nepříznivě ovlivnit psychiku člověka.

Obvyklý obraz bezdomovce, často oprávněný, je založen na představě, že takový jedinec o nic neusiluje, nic neočekává a je přesvědčen, že ani nemá smysl se o cokoli pokoušet. Dobrovolný i nedobrovolný bezdomovec se do své situace dostal pro nezvládnutí základních sociálních požadavků, a proto je nucen svůj životní způsob redukovat na minimum potřeb, což může vyústit v podstatě bezvýhodné vegetování. Takový člověk neuvažuje o své budoucnosti, neplánuje a žije přítomností, beztoho příliš náročnou, vzhledem k podmínkám, v nichž se nachází a možnostem, které má.

Jak již bylo zmíněno, v situaci bezdomovectví není naplněna celá řada potřeb, které lze právem považovat za standard člověka 21. století. Nedostatečné pokrytí těchto potřeb v případě bezdomovců může v některých případech, vzhledem k jejich extrémní životní situaci, počínat již od základních fyziologických potřeb typu jídla, pití nebo tepla. Dále u nich nejsou často naplněny potřeby bezpečí, zdraví a pocitu pohody, jakož i sociální potřeby přátelství, rodinného života, lásky a intimity. Podobně jsou bezdomovcům ve značné míře nedostupné hodnoty respektu, ocenění a pocit užitečnosti, nemluvě o možnosti seberozvoje a sebeaktualizace. Tento stav lze popsat jako mnohočetný případ deprivace.

Je zřejmé, že podstatné je nejprve uspokojit základní potřeby bezdomovce a následně hledat cesty k resocializaci, reedukaci a dalšímu rozvoji osobnosti a životní dráhy jedince. A to v případě, že se jedná o lidi bez domova zdravé nebo fyzicky, duševně, nebo jinak postižené.

2.2.4 Stigmatizace

Stigmatem rozumíme nálepkou, poznamenání, které nějak snižuje možnost společenské uplatnění stigmatizovaného člověka nebo skupiny. Jedinec se mohl se stigmatem už narodit anebo je mu v průběhu života přiděleno. Podle Matouška (2003) se jako stigma může projevit pobírání sociální dávky či využívání sociální služby, pokud je to o dotyčném obecně známo, a takový jedinec může být okolím vnímán jako neschopný zajistit si své potřeby vlastním přičiněním

Bezdomovec ztratil určité základní hodnoty, které vytvářejí identitu „normálního“ jedince. Je vyloučen ze vztahů, bydlení a pracovního procesu, což se nutně podepisuje na jeho obrazu u zbytku společnosti i na vnímání sebe samotného. Svým způsobem života se dostává mimo společnost a spíše jen žije na jejím okraji. Takový člověk je stigmatizován, přinejmenším tím, že je vnímán jako osoba, která selhala. Pro většinou společnost je existenční modus bezdomovce divný a podezřelý, je zcela mimo obraz pojmu společnosti o tom, jak vypadá a chová se „normální“ občan. Bezdomovec nepracuje, nepodílí se na tvorbě ani příliš na spotřebě hodnot, a tak je vlastně nadbytečný. Jeho životní způsob si mnoho lidí spojí s asociálním, či dokonce kriminálním chováním.

K negativnímu obrazu bezdomovců patří také nejčastější a nejviditelnější způsob, jakým se lidé s bezdomovectvím setkávají: v jeho zjevné formě, jako lidi žebrající, často opilé, zapáchající a případně i obtěžující okolí. Většinová společnost se raději domnívá, že si bezdomovci svůj osud dobrovolně volí. Důsledkem je opovržení, nejistota, strach a zesměšňování postavy bezdomovce ze strany majority. Jsou známy případy napadení bezdomovců agresivními mladými lidmi, někteří bezdomovci udávají projevy šikany ze strany policie nebo úřadů.

Jak píše Hradečtí (1996) fenomén bezdomovectví traumatizuje každého, kdo není lhostejný k neduhům a problémům civilizace a burcuje nás, abychom projevovali intelektuální, morální a materiální solidaritu. Bohužel, společnost se často nechce bezdomovectvím zabývat, buď z neznalosti, nebo proto, že bezdomovci společnost obtěžují. Veřejnost však spíše projevuje negativní emoce, je slepá a hluchá ke krajní nouzi, ve které se ocitá část našich spoluobčanů. Také v informování médií spíše dominuje jednostranný obraz, ve kterém se projevuje snaha upoutat pozornost zaměřením na nejkřiklavější případy a zanedbanost zjevných bezdomovců.

2.2.5 Chudoba

Chudoba je podle Geista (1992) situace, ve které jedinec nebo určitá sociální skupina nemůže z vlastních prostředků uspokojovat nejnnutnější životní potřeby, a tak potřebuje ekonomickou pomoc jiných. Chudoba se obvykle definuje jako absolutní a relativní, popřípadě také jako objektivní a subjektivní. O absolutní chudobě hovoříme v situaci, ve které člověk nemůže uspokojit své základní potřeby, jako jsou zajištění potravy a ošacení. Takový typ chudoby může vést ke stavu, ve kterém je ohrožen samotný život osoby, postižené chudobou. Pojem relativní chudoby se vztahuje ke stavu, kdy člověk nebo rodina mohou uspokojit své sociální potřeby pouze na významně nižší úrovni, než dosahuje průměrná úroveň v příslušné společnosti. Objektivní chudobu stanovuje stát, který definuje, co je uspokojením základních potřeb a dále určuje, kdo má nárok na nějakou pomoc. Subjektivní chudobu naproti tomu určuje každý člověk sám, podle vlastního posouzení své situace, a z takového úsudku žádné důsledky neplynou.

Pro lidi bez domova jsou typické nedostatečné materiální podmínky života, nízké příjmy a obecně chudoba. Ta především souvisí s nezaměstnaností, nebo jen příležitostnými výdělky. Nedostatek financí také znamená, že se jen obtížně mohou dopravovat za prací, nemají například mobilní telefon, takže jsou jen obtížně dosažitelní. Dále bezdomovci nemají stálou adresu, neznají pracovní právní předpisy, mají nízké vzdělání a sociální kompetence, někdy i kriminální minulost. Někteří bezdomovci tak rezignují na hledání práce na běžném pracovním trhu. U některých dochází k úplné rezignaci na hledání práce na otevřeném pracovním trhu.

Bariéry cesty z chudoby, které musejí překonávat bezdomovci, charakterizoval Butcher (In Květoňová, 2007) takto:

- ◆ Osobní – dané „chaotickým“ životním stylem, alkoholismem, nedostatkem dovedností, dluhy, nízkou úrovní znalostí.
- ◆ Strukturální/sociální bariéry – potýkají se s omezenou nabídkou práce, diskriminací, rasismem, sociální stigmatizací, nedostatečným přístupem ke zdravotní péči, složitou administrativou.

- ◆ Služby zaměstnanosti a vzdělávací služby – není dostatečná nabídka chráněného zaměstnání, chybí další podpora po skončení programů, není v nich dostatečně vzdělaný a placený personál.
- ◆ Příjmy a dávky – neznalost nároku na dávky, nepřiznání dávek, minimální mzda ve výši, kdy se práce nevyplatí.
- ◆ Bydlení – za situace, kdy není dostatek dosažitelného bydlení, resp. sociálního bydlení, výše nájemného, nepružnost ubytovacích služeb.

2.2.6 Zdravotní stav

Ze samotného životního stylu bezdomovců plynou závažná zdravotní rizika, neboť pro většinu z nich je naprosto nemožné dodržovat základy zdravé životosprávy. Problémy začínají již u v podstatě příležitostného nebo náhradního pokrývání základních životních potřeb a pokračují ve formě potíží se zajištěním spánku, tepla a bezpečí, a to i v příznivějším případě, že bezdomovec může využít dočasné a náhradní řešení v podobě ubytoven nebo azylových domů.

Podle práce Šupkové a kol. Zdravotní péče o bezdomovce v ČR (2007) jsou nejčastějšími ošetřovanými nemocemi v ordinacích praktických lékařů v případě bezdomovců nemoci kůže a podkožního vaziva a nemoci dýchacích cest, což samozřejmě odpovídá životnímu způsobu, jímž tato skupina lidí žije. Podstatně závažnější jsou ovšem údaje o duševním zdraví bezdomovců, kdy je život bez domova jednak následkem duševní nemoci, popřípadě je psychika těchto lidí takovým dlouhodobým životním stylem závažně poškozena.

Můžeme v této souvislosti poukázat na výzkum Binnesové z roku 1994 (in Šupková, 2007), podle níž jsou lidé bez domova postiženi duševními nemocemi 8 krát častěji, než zbytek společnosti, u lidí, kteří přímo „spí na ulici“ se tento poměr zvyšuje dokonce na jedenáctinásobek. Tento výzkum také prokázal, že duševní nemoci jsou fakticky nejčastější (byť ne vždy diagnostikovanou) formou nemoci lidí na ubytovnách, následovanou nemocemi pohybového ústrojí, zatímco v případě lidí, kteří docházejí do denních center, jsou duševní potíže na stejné úrovni výskytu s nemocemi pohybového ústrojí.

U nás jsou registrovány u bezdomovců nejčastěji psychické potíže a nemoci, spjaté se závislostmi a návykovými látkami. Nicméně, podle kazuistik sociálních pracovníků, kteří se o bezdomovce starají, většina z nich trpěla nějakou formou duševní poruchy již před sestupem do bezdomovectví (Šupková, 2007). Samotné psychické potíže tak vedou k sociálně-ekonomickým problémům, vyústujícím v neschopnost si udržet nebo vyhledat přiměřené bydlení.

Ke smutným případům náležejí situace osob, které mají nějakou formu mentální retardace, v jejichž případě je bohužel cesta do bezdomovectví obzvláště snadná. Pokud jedinec s takovým postižením ztratí rodiče, kteří ho ošetřovali, stává se, že některý z příbuzných nebo známých využije příležitosti a nabídne mu odprodej bytu, popřípadě si na nějakou dobu vezme mentálně retardovaného k sobě a poté se dotyčného nějakým způsobem zbaví.

3 PREVENCE A FORMY POMOCI LIDEM BEZ DOMOVA

Pro velkou část populace je bezdomovectví jen negativním a poněkud odpuzujícím společenským jevem, který majorita častuje lhostejností, rozhořčením a pohrdáním, v lepším případě málo produktivním soucitem. Tyto pocity plynou z obvyklého obrazu lidí bez domova, jako líných alkoholiků a budižkničemů bez valné hodnoty.

Jenže bezdomovectví není zdaleka jen problémem bezdomovců samotných. Bezdomovectví s sebou produkuje celou řadu negativních doprovodných jevů, které jsou posléze problémem i pro celou společnost – nemocemi, devastací objektů, obtěžováním a v neposlední řadě také rizikem svého rozšiřování. Ne všichni bezdomovci si svůj úděl zvolili, spíš se dá hovořit o řetězci příčin a následků, ze kterých je v jisté situaci cesta ven jen velice obtížná.

Pokud má a chce tato společnost něco s problémem bezdomovectví podnikat, musí dobře znát příčiny a souvislosti, které k tomuto jevu vedou, neopomíjet individuální osudy a zvláštnosti, které životní dráhy bezdomovců poznamenaly, a z této znalosti volit nejlepší způsoby prevence a pomoci.

Stávající zákonné normy (především zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách a zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi) neřeší samotný jev bezdomovectví a ani to v zásadě není jejich ambice. Právní předpisy počítají ve svém nastavení spíše s těmi ohroženými osobami, které se ocitly v nouzi dočasně a jsou to osoby schopné se dožadovat svých práv, zejména schopné komunikovat s úřady. Ve vymezení cílové skupiny osob společensky nepřizpůsobených (do níž se zahrnují i bezdomovci a osoby ohrožené vyloučením z důvodu bydlení) chybí jednoznačnost, takže opatření nejsou „ušita na míru“ potřeb dané skupiny. Jako příklad může sloužit problém podmínkou trvalého bydliště občana, kterou většina bezdomovců nesplňuje, a jsou tak ukráceni na svých nárocích. Navíc nejsou známy ani přesné počty takových klientů.

Jak píše Horáková (1997), je problémem vymezení kompetencí mezi státem a nestátními organizacemi, ale také otázka financování provozu azylových domů a jiných zařízení, které poskytují služby pro osoby bez domova nebo jim ztráta bydlení hrozí. Finanční podpora obcí, krajů a státu, jakož i sponzorské dary někdy nestačí, a především je

fungování mnoha zařízení komplikováno každoroční nejistotou, zdali budou finance i na další činnost.

3.1 Typy sociálních služeb pro bezdomovce

Služby sociální prevence má za úkol zabraňovat sociálnímu vyloučení osob, které jsou ohroženy sociálním vyloučením, ať už pro svůj způsob života, který je vede ke konfliktu se společností, nebo z důvodu krizové sociální situace, či se jedná o lidi, pocházející ze sociálně znevýhodňujícího prostředí, popřípadě jsou ohrožena jejich práva a oprávněné zájmy. Služby sociální prevence se usilují pomáhat jedincům nebo rodinám překonat jejich nepříznivou sociální situaci a zároveň se snaží chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů. Forma poskytování preventivních sociálních služeb je pobytová, ambulantní nebo terénní.

Do oblasti sociální prevence patří programy, zaměřené na proces socializace a sociální integrace jedince a aktivity soustředící se na změny nepříznivých společenských a ekonomických podmínek, které jsou považovány za klíčové příčiny daného sociálního jevu. Měřitelnost efektivity aktivit sociální prevence je ovšem problematická. Prevence je obvykle považována v oblasti sociálních problémů jako nejúčinnější a nejlevnější způsob jejich řešení.

Podle názoru kolektivu autorů „Návrhu udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce“ je v našich podmínkách prevence dosud v začátcích, můžeme-li vůbec o ní mluvit. Sestavovatelé návrhu považují jako řešení vytvoření systému sociálního bydlení pro ohrožené osoby a domácnosti, které by mělo být dotováno z veřejných zdrojů. Autoři zmíněné práce jsou přesvědčeni, že v ČR naprosto schází systémová návaznost na služby azylových zařízení, v podobě nějaké formy sociálního bydlení, popřípadě sociálních služeb, spojených s bydlením.

Efektivní prevenci v současnosti schází především zájem veřejnosti a řídicí sféry o řešení této problematiky, komplexní preventivní programy a dostatek jejich pracovníků, dále již zmíněná provázanost služeb a zajištění informovanosti v rámci všech potenciálně zainteresovaných institucí a organizací.

3.1.1 Terénní sociální práce

Terénní sociální práce patří mezi klíčové oblasti služeb sociální prevence. Jedná se podle Matouška (2003) o sociální práci, která je vykonávána v přirozeném prostředí klientů sociálních pracovníků. Mezi její součástí náleží depistáž, navazování kontaktů, poskytování sociální pomoci, mapování lokality včetně sběru, analýzy a sumarizace poznaných informací o příčinách, charakteru a intenzitě nepříznivé sociální situace cílové skupiny. Mezi cíle terénní sociální práce patří i napojení klientů na jiné specializované služby. Specifickým typem terénní sociální práce je práce na ulici, tzv. streetwork, neboli vyhledávací, doprovodná a mobilní sociální práce s nízkoprahovou nabídkou sociální pomoci. Streetwork je zaměřen na jednotlivce a skupiny, které sociální pracovník kontaktuje v době a místech, kde se spontánně vyskytují a setkávají.

V současnosti je nedostatečné povědomí obcí o možnostech tohoto nástroje, kterým lze předcházet sociálnímu vyloučení. Terénní sociální pracovník či streetworker je spíše na okraji zájmu veřejné správy, přestože je jejich pracovní role nedocenitelná, za předpokladu náležitého vykonávání dané funkce. Jinými charakteristickými nedostatky, které u nás v současnosti komplikují výkon terénní sociální práce, jsou nedostatek kvalifikovaných pracovníků, málo kontinuální systém financování, nedostatečná nabídka vzdělávacích možností pro zvyšování kvalifikace a také obvyklá praxe uzavírání pracovních poměrů na dobu určitou.

3.1.2 Sociální poradenství

Sociální poradenství je orientováno na poskytování potřebné informací o možnostech řešení nepříznivých sociální situací nebo o způsobech jejich předcházení. Sociální pracovníci v těchto zařízeních podávají uživatelům informace o možnostech výběru sociálních služeb podle jejich konkrétních potřeb a dalších formách pomoci, zejména o nárocích na dávky sociální péče a na dávky pomoci v hmotné nouzi, kde je informovanost lidí, žijících na ulici často nedostatečná. Konečně, sociální poradenství také pomáhá klientům v oblasti základních práv a povinností, a to zvláště s ohledem na poskytování sociálních služeb státními i nestátními organizacemi.

Obecný cíl, který si podle Matouška a kol. (2005) sociální poradenství klade, je soběstačnost klientů, principem je zde model: „pomoci tak, aby si člověk mohl pomoci sám.“ Na druhou stranu, mnoho bezdomovců se dnes a denně ocitá v situacích, které ohrožují jejich základní možnosti života, a přitom dostatečně neznají svá práva a povinnosti a netuší, na co vlastně mají nárok a kde jej uplatnit, jaké je vlastně spektrum jejich životních možností. Lidé, jejichž sociální dovednosti jsou snižené, a k těm právě jedinci, ohrožení ztrátou domova obvykle patří, jsou v této oblasti velmi znevýhodněni, což počíná již malou schopností v komunikaci s úřady. Takový systém komplikuje možnost podpory a reintegrace osob bez domova.

3.1.3 Krizová intervence

V souladu s Bašteckou (2005) můžeme krizovou pomoc vymezit jako neodkladnou pomoc lidem, kteří nejsou schopni vlastními silami nebo z vlastních zdrojů zvládnout v potřebném čase krizovou životní situaci. Jedná se o odbornou metodu práce s klienty v situaci, kterou tito lidé osobně prožívají jako zátěžovou, nepříznivou nebo ohrožující. Krizová intervence se snaží minimalizovat ohrožení, které klientovi hrozí, objevovat a posilovat jeho schopnost vyrovnat se zátěží tak, aby výsledkem jeho adaptace bylo posílení jeho růstu a integrity a aby v jeho případě nedošlo k negativnímu, destruktivnímu způsobu řešení situace.

V situaci, kdy jedinci hrozí ztráta střechy nad hlavou, anebo již o domov přišel, je krizová pomoc důležitou formou pomoci, která by měla jedinci posloužit především jako odrazový prostředek do dalšího života. Obecně se krizová intervence nesnaží problémy řešit za klienta, ale poskytnou mu možnosti pro to, aby mohl svou situaci řešit sám. Na druhou stranu, jako konstatuje Šupková (2007) jsou i klienti, a lidí bez domova se to týká ve velkém rozsahu, kteří už rezignovali a ani nechtějí svou situaci řešit, a tak nejsou schopni se ujmout vlastní iniciativy. Může to být právě situace lidí s duševními poruchami anebo mentálními potížemi, u kterých je zvláště nutno míru nároků, kladených ze strany pracovníků krizové intervence na klienta, kriticky vážit.

3.1.4 Noclehárny

Noclehárny poskytují některé sociální služby, které mají za úkol pomáhat osobám, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci, spojené se ztrátou bydlení, a to prostřednictvím zajištění noclehu a poskytnutím podpory při zajištění základních lidských potřeb důstojným způsobem a v přijatelných podmínkách. Noclehárny tedy nabízejí pomoc při řešení aktuální krizové situace, a to nejen zajištěním přespání, ale i vytvořením podmínek pro osobní hygienu a přípravu stravy z vlastních zdrojů.

Obecně je smyslem práce nocleháren omezení sociálních a zdravotních rizik, plynoucích ze životního způsobu lidí bez domova. K provedení hygienické očisty jsou klienti nuceni ještě před přenocováním, tak, aby nedošlo k šíření zdravotních a hygienických rizik, například nákaz nebo parazitů. Noclehárny poskytují své služby pouze přes noc, zatímco přes den je klienti musejí opustit. Část nocleháren v omezenější míře poskytuje také jídlo a ošacení. V pravidlech provozního řádu nocleháren je zakázáno požívání drog, alkoholu, popřípadě jakékoliv agresivní chování klientů. U části nocleháren se vyskytují denní centra, která umožňují svým klientům i pobyt za dne.

3.1.5 Azylové ubytování

Lidé, kteří přišli o domov, potřebují, řečeno s Matouškem (2005), základní zázemí, aby se mohli pokusit svou situaci řešit. Tito jedinci potřebují místo pro odpočinek, zajištění základní potřeby jídla, tepla, základní lékařské péči, prostor pro očistu a nevyhnutelné ošacení. Ve stavu vyčerpanosti a zanedbanosti nejsou velké naděje pro úspěšný návrat k soběstačnosti. Takový člověk obvykle vyvolává pozornost a pohoršení, není vnímán jako důstojný partner při jednání s úřady a zejména s potenciálními zaměstnavateli.

Základním smyslem azylových forem ubytování je poskytnutí přechodného ubytování, pomoci a podpory při návratu do společnosti osobám, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Azylové domy svým uživatelům zajišťují dočasné ubytování, podmínky pro osobní očistu a přípravu stravy z vlastních zdrojů, obecně o snížení sociálních a zdravotních rizik, které jsou spojeny s životem na ulici. Poskytovatelé azylových služeb se snaží v rámci individuální práce s klienty dosahovat

snížování závislosti klientů na sociální pomoci a hledat spolu s nimi cesty do běžného života, na trh práce a k získání trvalého bydlení.

Je vhodné, aby všechny služby, které bezdomovcům pomohou naplnit tyto základní potřeby, byly soustředěny v jednom místě. K takovému účelu se nejlépe hodí různé formy azylového bydlení.

Prvním typem azylových středisek jsou *krátkodobá azylová ubytování*, která jsou otevřena největšímu počtu klientů, a jsou určena k překlenutí krizové situace, ovšem právě proto obvykle nabízejí nižší standard bydlení než dlouhodobé formy ubytování. *Střednědobé azylové ubytování* již nabízí svým klientům pobyt po dobu několika týdnů i měsíců, kde se již předpokládá, že během této doby bude klient moci vyřešit nejnaléhavější problémy a azylové zařízení opustit. Ve střednědobých azylových zařízeních je standard ubytování už vyšší, stejně jako prostor pro osobní soukromí. Tento typ zařízení očekává od klienta spolupráci při řešení problému a návratu k soběstačnosti. Poslední podobou azylových zařízení jsou *dlouhodobá azylová ubytování*, jejichž pobytové služby jsou klientům k dispozici na řadu měsíců i let. Tato zařízení se svou formou nejvíce blíží přirozeným podobám bydlení, uživatelé služeb v nich také požívají relativně vyšší osobní svobodu, než klienti předchozích forem, ale také musejí přejímat vyšší míru zodpovědnosti za svůj život, neboť se od nich očekává, že mají v pořádku doklady a nějaký stálý příjem. Proto se klienti podílejí na úhradě svého ubytování nebo si dokonce spoří, aby si vytvořili základnu pro svůj další život.

3.1.6 Domy na půli cesty

Dům na půli cesty je časově omezenou komplexní službou pro klienty obtížné sociální situaci, především spojené se zajištěním bydlení. Smyslem existence domů na půli cesty je v českém prostředí obvykle pomoc pro mladé dospělé lidi od 18 do 26 let, kteří po dosažení zletilosti opustili dětské domovy a výchovné ústavy, ale také pro dalším mladé dospělé, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením, a to i propuštěné z výkonu trestu nebo ochranné léčby, popřípadě odcházející z pěstounských rodin. V obtížné situaci, kterou je pro mladé lidi nutnost hledat si bydlení s nedostatkem prostředků, jim tato zařízení poskytují podporu na cestě k samostatnému životu a pro aktivní začlenění do běžného života společnosti.

Většina z klientů, se kterými domy na půli cesty pracují, není schopna vést samostatný život. Nemají základní sociální a pracovní návyky, přiměřené vzdělání a především jim schází výchozí materiální zázemí.

Služba domu na půli cesty zahrnuje poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, některé terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. Dům na půli cesty může svým uživatelům poskytovat kromě bydlení také sociální trénink, který se soustředí na rozvoj psychosociálních dovedností a jiných schopností klienta. Ze specifických charakteristik jejich cílové skupiny se odvozuje i zaměření aktivit domů – mladé lidi se snaží zapojit samostatného běžného života, a nabídnout mu některé tréninkové programy pro začlenění na pracovní trh. Služby domů na půli cesty se poskytují za úplatu.

3.1.7 Služby zaměřené na reintegraci

Služby, orientující se na reintegrační aktivity a posílení soběstačnosti klientů poskytují výcvik v oblasti sociálních dovedností a podporu zaměstnanosti. Zčásti se těmto aktivitám věnují služby azylového bydlení, už tím, že vedou klienty k tomu, aby přebírali určitou míru spoluodpovědnosti a učili se novým dovednostem, klíčovým pro reintegraci. Jak připomíná Matoušek (2005) širší služby reintegrace pro lidi bez domova, především vzdělávací a rekvalifikační, jsou u nás realizovány pouze sporadicky a v některých organizacích jsou mylně pojaty jako ergoterapie, popřípadě jinou formou, realizovanou v rámci úřadů práce anebo některých neziskových organizací, jsou tzv. job kluby – svépomocné skupiny, které jsou zaměřeny na metody hledání práce a sdílení zkušenosti o pokusech uplatnit se na trhu práce.

V případě sociální skupiny, o níž pojednává tato práce, jsou reintegrační efekty výše zmíněných aktivit nedostatečné a neúčinné, neboť služby zaměřené na lidi ohrožené bezdomovectvím by měly svým klientům poskytovat skutečné posílení sociálních dovedností a pracovních návyků, a také reálně uplatnitelnou kvalifikací, resp. rekvalifikací. Takové výcvikové a vzdělávací programy, zaměřené přímo na skupinu lidí bez domova, u nás nejsou v současné době dostupné.

3.1.8 Resocializace

Pojem resocializace lze vymezit jako změnu chování lidí, kteří se odchýlili od společensky přijatelné a funkční normy, do žádoucího směru a opětovnou integraci těchto lidí do společnosti. Taková změna se neobejde bez nápravy postojů a hodnotové orientace resocializovaných. Optimálním výsledkem resocializace je postupné vytvoření zralého chování, seberegulace a odpovědnosti za následky svého chování.

Po základní pomoci lidem bez domova by tedy také měla následovat nějaká podoba resocializačních programů, v nichž je důraz položen na získání a setrvání v přiměřené pracovní činnosti, ať je to chráněná práce, veřejně prospěšné práce nebo dokonce stálý pracovní poměr. Jak píší Hradečtí (1996), je cílem těchto programů nalezení nového smyslu života, obnovení rodinných, partnerských a přátelských vazeb, a především obnovení ekonomické nezávislosti a získání bydlení.

3.1.9 Chráněná a podporovaná zaměstnání

Chráněné zaměstnání nebo tréninková pracoviště jsou prostředkem nácviku pracovních a sociálních dovedností pro uživatele sociálních služeb, tato forma přechodného zaměstnávání dává klientům prostor pro trénink pracovních a sociálních dovedností v nejrůznějším prostředí a pracovním zaměření (např. v dílnách, kavárnách, bistrech...). Zpravidla taková dílna nebo pracoviště zaměstnává znevýhodněné osoby na nějakou omezenou dobu, například na 1-2 roky, a hlavním cílem takového zařízení je pracovní rehabilitace. S klienty chráněných pracovišť nebývá uzavírána běžná pracovní smlouva, nejedná se tedy v pravém slova smyslu o zaměstnance. Zájmem, který tato aktivita sleduje, je, aby prostředí pracovní činnosti bylo co nejméně zátěžové a vycházelo vstříc potřebám klientů. Často se zde tedy poskytuje pružná pracovní doba nebo i určitá míra tolerance k absencím. Tréninkové pracoviště a chráněná dílna jsou vhodné pro ten druh klientů, kteří mají potíže pracovat v běžném prostředí.

Podporované zaměstnávání je také časově omezené, ale je určeno lidem, kteří chtějí získat a udržet si placené zaměstnání v běžném pracovním prostředí (nejde tedy o chráněné pracoviště). Smyslem této služby je poskytnutí osobní individuální podpory před nástupem

do práce, během výkonu této pracovní činnosti i po ní. Podporovaná zaměstnání jsou mezistupeň mezi sociální službou a běžným pracovním trhem. V tomto případě dostává zaměstnanec standardní pracovní smlouvu, je mu uděleno více povinností, ale poskytuje se mu také určitá míra kompetence a případně i pravomoci, očekává se od něj samostatnost, přesto je zde stále přítomna větší tolerance, než v běžném pracovním poměru a pracovníkovi se poskytuje průběžná podpora ve zvládnutí situace. Podporované zaměstnání umožňuje, aby si lidé z dané cílové skupiny mohli získat a udržet takové zaměstnání na běžném trhu práce, které odpovídá schopnostem, zájmům a možnostem, popřípadě i kvalifikaci uchazeče, a přitom také odpovídá potřebám zaměstnavatelů. Tato forma podpory zaměstnávání přispívá k posílení pracovních návyků klientů i k jejich profesnímu rozvoji.

3.1.10 Sociální firma

Pro lidi, kteří se jen obtížně umísťují na otevřeném pracovním trhu, existuje také možnost pracovního uplatnění v sociální firmě. Tato forma zaměstnávání znevýhodněných osob se objevila původně ve Velké Británii, nicméně podobné programy se objevily také v prostředí italském a německém, v podobě italských sociálních družstev a německých integračních firem. V našem prostředí nejde o příliš známý způsob pracovní integrace, nicméně první pokusy v tomto směru již vznikají.

Jak uvádí Matoušek (2005), specifikem sociální firmy je její zaměření na poskytování zaměstnání znevýhodněným lidem, zároveň se však tato firma snaží fungovat jako zcela normální podnik, který vytváří zisk v rámci neziskové organizace. Nejde tedy o čistě komerční firmu, ale ani o běžnou neziskovou organizaci. Její ekonomický model je založen na konkurenceschopnosti a produktivitě, ačkoliv jsou jejími zaměstnanci lidé se speciálními potřebami. Ti mají běžnou pracovní smlouvu, jejich zaměstnávání se řídí zákoníkem práce, nesou plnou odpovědnost a jsou odměňováni podle odpracovaných hodin, druhu a kvality práce.

3.1.11 Veřejně prospěšné práce

Veřejně prospěšné práce jsou časově omezené pracovní příležitosti, které po dohodě s úřady práce vytvářejí zaměstnavatelé, v případě bezdomovců obvykle neziskové organizace, které pracují se sociálně vyloučenými jedinci. Základním zaměřením VPP jsou činnosti ve prospěch obce, státu nebo jiných veřejně prospěšných institucí. Smyslem využití tohoto nástroje je vytvořit lidem, kteří se obtížně umísťují na otevřeném trhu práce, příležitost pro pracovní uplatnění v rámci nějaké obecně prospěšné pracovní aktivity. Takové činnosti jsou zvláště přínosné v případě lidí bez kvalifikace, popřípadě u jedinců s těžko uplatnitelnou kvalifikací, anebo u lidí v předdůchodovém věku, kteří se již na pracovním trhu uplatňují obtížně.

3.2 Příklady organizací, které pracují s bezdomovci

3.2.1 FEANTSA

Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri, neboli česky Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci, byla založena v roce 1989. Smyslem její existence je prosazování solidarity a podpora organizacím, které pracují s bezdomovci v Evropě. Zaměřuje se zejména na pomoc nevládním organizacím. Mezi její aktivity patří také lobbying a pořádání kampaní na celoevropské úrovni, zajišťování výměny informací mezi svými členy, rozvoj partnerství s organizacemi, které sice přímo s bezdomovci nepracují, ale setkávají se s tímto fenoménem ve své činnosti, a také zajišťuje činnost Observatoře bezdomovectví, jejímž úkolem je studium bezdomovectví v Evropské unii.

Významnou součástí aktivit FEANTSA je ovlivňování institucí a národních vlád k pomoci bezdomovcům a podpora politik, které vedou k eliminaci bezdomovectví v členských zemích Evropské unie. Organizace předkládá návrhy evropským institucím a monitoruje vývoj této problematiky na úrovni hlavních orgánů EU. Jak uvádí Hradecký

(1998), Česká republika byla první zemí ve střední a východní Evropě, která se přihlásila k účasti na práci ve FEANTSA.

3.2.2 Armáda spásy

Armáda spásy je křesťanské misijní hnutí, působící ve 103 zemích světa. Jejím prvotním zaměřením bylo od počátků své činnosti pomáhat chudým, slabým a odmítaným, a tak není divu, že byla také jednou z prvních organizací, které se začaly v nějakém větším měřítku věnovat praktické pomoci lidem bez domova. V Československu působila Armáda spásy od roku 1919 do roku 1950, ovšem poté byla její činnost u nás zakázána. Obnovení aktivit AS se u nás datuje od roku 1990, kdy byla Armáda spásy ustavena v podobě občanského sdružení, které je napojeno na celosvětovou Armádu spásy.

Cílem AS není jen poskytovat lidem ubytování, jídlo a ošacení, ale v souladu se svými myšlenkovými základy se snaží také lidem zprostředkovat sebepoznání a obnovení vědomí vlastní důstojnosti, na druhou stranu také pomoc Armády spásy předpokládá u klientů aktivní přístup k řešení své osobní situace.

Pro své klienty poskytuje Armáda spásy především azylová zařízení více druhů (domovy pro muže, ženy a matky s dětmi), noclehárny a komunitní centra, která jsou přítomna především v obytných částech měst, do kterých může ve všedních dnech přijít každý, kdo potřebuje sociální pomoc nebo společnost, pokud je osamělý. V komunitních centrech je možné se najíst za nízkou cenu, získat ošacení, ale také využívat řady různorodých programů. Pro lidi mezi 18-22 lety, ohrožené sociálními riziky i ty ostatní, nabízí Armáda spásy nízkoprahová centra pro mládež.

3.2.3 Občanské sdružení Naděje

Občanské sdružení Naděje vzniklo již v srpnu 1990, spolu s jevem, kdy se v pražských ulicích a na nádražích začaly skupiny rumunských uprchlíků. Naděje se soustředila na poskytování stravy a nouzové ubytování v Praze a později rozšířila svou činnost do státních

uprchlických táborů. Nicméně po nějaké době mezi klienty začali přibývat čeští a slovenští občané, zejména pokud byli propuštěni z vězení v rámci amnestií, a také lidé, kteří přicházeli o domov. Program, zaměřený původně na uprchlíky, byl tedy časem přeměněn na pomoc lidem bez přístřeší.

Jak píše Matoušek a kol. (2007) je základní metodou práce sdružení tzv. integrační program. První fáze tohoto programu se zaměřuje na vyhledávání a kontaktování lidí bez domova, což je následování poskytnutím pomoci ve sféře základních životních potřeb v rámci denních center Naděje. Zde se klientům nabízí jídlo, nápoje, zdravotnická péče, pomoc se zajištěním dokladů, ale také ubytování v noclehárně. Na to navazují další stupně pomoci, které se soustředí na získání práce a nějakou formu (byť podporovaného nebo azylového) bydlení.

3.2.4 Program IGLOO

IGLOO je zkratkou Insertion Globale par le Logement et l'emploi (Globální zapojení prostřednictvím bydlení a zaměstnání). Jak uvádí sborník FEANTSA (1998) je hlavním úkolem programu IGLOO podpora projektů sociální pomoci, soustředících se na přiměřené bydlení a také na rozvoj schopností dovedností klientů a takto i na zvyšování možností zaměstnání pro znevýhodněné osoby.

Program IGLOO spojuje tři instituce: : Evropský koordinační výbor pro sociální bydlení - CECODHAS, Evropskou odborovou konfederaci – ETUC a FEANTSU. CECODHAS spojuje 47 institucí, pronajímajících až 25 miliónu bytů, ETU sdružuje celkem 53 miliónu lidí a FEANTSA spojuje přes 50 organizací, zbývajících se pomocí bezdomovcům v rámci 18 zemí. Tito tři hlavní partneři spolupracují na evropské úrovni od roku 1993. Cílem IGLOO je vybudování partnerské sítě na státní, regionální a místní úrovni, aby takto vznikla spolupráce v rámci celé Evropy.

Cílovou skupinou programu jsou muži i ženy, kteří jsou postižení nějakou formou vyloučení ze společnosti, jako jsou mladí lidé bez kvalifikace a lidé dlouhodobě bez zaměstnání.

IGLOO má čtyři klíčové funkce:

- Poskytuje rámec stálé sociální podpory v podobě speciálně nastavených služeb, které mají reagovat na individuální potřeby klientů, kupříkladu na problémy osobní, zdravotní nebo rodinné.
- Usiluje o zvyšování nabídky přiměřeného a kvalitního bydlení, dostupného pro lidi s omezenými příjmy a vhodného pro lidi svobodné i pro rodiny, prostřednictvím rekonstrukcí ale i pomocí nových stavebních projektů.
- Organizuje kvalifikační kurzy, které jsou příležitostí pro znevýhodněné skupiny naučit se užitečným dovednostem a získávat kvalifikaci v uplatnitelných oblastech.
- Vytváří nová zaměstnání v oblastech, které jsou spojeny s bydlením, jako jsou stavební a renovační práce a rovněž v oblasti služeb.

➤ **PRAKTICKÁ ČÁST**

4 PŘÍPRAVA VÝZKUMU

Úvod

V teoretické části jsem přiblížil bezdomovectví ve všech jeho souvislostech, abych měl před samotným výzkumem co nejvíce dostupných informací o této problematice. Jde o fenomén velmi dlouhodobý a závažný, který je třeba pochopit do hloubky. V praktické části jsem zkoumal, jaké jsou nejčastější příčiny ztráty domova, jak se žije lidem na ulici nebo v Armádě spásy a jak bezdomovci posuzují svou situaci.

Problém bezdomovectví provází lidstvo po celou dobu jeho existence. Jsem ale přesvědčen, že pokud si lidé nevybrali tento způsob života dobrovolně, mohli bychom v dnešní rozvinuté a moderní době najít skutečně dobré prostředky, jak tento problém řešit.

4.1 Cíl výzkumné části

Cílem mého výzkumu bylo pochopit problematiku bezdomovectví, zjistit nejčastější příčiny ztráty domova a najít vhodné a skutečně účelné formy pomoci takto postiženým lidem. Zjišťoval jsem, jak se tomuto fenoménu nejlépe vyvarovat a pokud už lidé ztratili střechu nad hlavou, co mohou státní nebo nestátní orgány pro tyto lidi více udělat.

Zajímal mne také postoj společnosti z pohledu bezdomovců. Jsou tito lidé bez domova přesvědčeni, že lidé jejich situaci chápou a chtějí jim pomoci, nebo na své okolí působí spíše jako nebezpečí a vzbuzují u lidí pohrdání a lítost.

Na základě těchto cílů jsem analyzoval rozhovory jednak s lidmi bez domova, kteří skutečně žijí na ulici a nevyhledávají pomoc institucí tak s lidmi, jež sice ztratili střechu nad hlavou, ale pobývají v Armádě spásy v Praze, protože mají snahu svou životní situaci zlepšit nebo vyřešit, snaží se tedy zkvalitnit svou budoucnost.

Rozhovory s lidmi bez domova jsem vedl v jejich přirozeném prostředí, tedy v místě, kde se běžně zdržují. S některými to bylo na pražském nádraží, s jinými na ulici a také v pražském zařízení Armády spásy. Snažil jsem se dbát na průběh rozhovorů, kdy jsem omezil rozvleklé odpovědi a nepodstatné poznámky, které by mohly vést ke snížení jejich efektivity, jak uvádí Hendl. (2005)

4.2 Výběr výzkumného vzorku

Jako metodu výběru respondentů jsem zvolil záměrný kvalifikovaný výběr, který je založen právě na důležitosti pro můj výzkum, přičemž jsem oslovil celkem čtyři respondenty.

Z mého pohledu bylo nutné oslovit jednak bezdomovce na ulicích, kteří nikdy žádnou pomoc nevyhledávali a dále rovněž osoby, jež pomoc organizací vyhledaly nebo vyhledávají. Dva respondenti byli osloveni na pražském hlavním nádraží, jeden respondent v ulicích města Prahy a další v pražské Armádě spásy.

Během rozhovorů jsem dbal na pravidlo důvěrnosti. O respondentech tedy nejsou zveřejněna žádná důležitá osobní data, jež by je umožnila ostatním v identifikaci. Účastníci výzkumu byli ubezpečeni o zachování důvěrnosti a tato byla také mnou dodržena. (Švaříček, Šedřová, 2007) Všichni oslovení respondenti při rozhovoru spolupracovali.

4.3 Charakteristika respondentů

Za důležité považuji stručně charakterizovat oslovené respondenty, popsat konkrétní prostředí konání rozhovorů, uvést jejich reakce a chování. Věkový rozptyl dotazovaných bezdomovců byl 30 až 68 let.

Respondent č. 1

Jméno: Petr

Věk: 63 let

Doba trvání problému s bydlením: pravděpodobně 5 až 6 let

Místo rozhovoru: Pražské hlavní nádraží

Stručná charakteristika osoby:

Pan Petr je vysoký, hubený a velice zanedbaný muž. Jeho oděv byl špinavý a celkově silně zapáchal. U sebe měl dvě větší igelitové tašky. Na první pohled bylo znát, že je již skutečně několik let pouze „na ulici“. Zdravotně na tom nebyl dobře. Měl prošedivělý obličej a během rozhovoru bezustání kašlal. Ruce byly velice špinavé se znatelnou vyrážkou. Komunikoval s obtížemi, odpovídal v krátkých větách, mluvil pomalu a s delšími pomlkami. Po ukončení rozhovoru si řekl o peníze.

Reakce:

Spolupracoval bez větších obtíží. Během rozhovoru navázal pouze dvakrát oční kontakt. Většinu času měl hlavu skloněnou.

Respondent č. 2

Jméno: Josef

Věk: 64 let

Doba trvání problému s bydlením: 6 let

Místo rozhovoru: Pražské hlavní nádraží

Stručná charakteristika osoby:

Pan Josef je hubený muž menší postavy s obličejem lehce nažloutlým. Celkově špinavý a zanedbaný. Při sobě měl dvě igelitové tašky.

Psychicky velmi nevyrovnaný, dalo by se říci až nemocný. Nepřipouštěl si, že stal bezdomovcem. Trpí utkvělou představou, že pouze cestuje, a to z vlastního rozhodnutí. Dle mého názoru není schopen bez pomoci třetí osoby tuto situaci vyřešit, jelikož si ji ani nepřipouští. Jeho myšlenkové pochody se stále ubíraly pouze touhou cestovat. Jevil se velice výřečným, odpovídal rychle, ale často svými odpověďmi odbočoval od smyslu kladených otázek.

Reakce:

Při rozhovoru spolupracoval, výrazně gestikuloval, udržoval neustále oční kontakt. Projevoval radost, že s ním někdo komunikuje.

Respondent č. 3

Jméno: Anna

Věk: 68 let

Doba trvání problému s bydlením: asi 15 let

Místo rozhovoru: pražské ulice

Stručná charakteristika osoby:

Paní Anna je silnější žena. Zanedbaná, lehce zapáchající. Neměla žádné tašky. Odpovídala pomalu, rozvážně a dosti přemýšlela nad každou odpovědí. Nebyla ochotna odhalit pravou identitu, chránila si své soukromí. Žebrala.

Reakce:

Nedůvěřivá a podezíravá, ale po určitém čase začala spolupracovat. Na konci rozhovoru si řekla o jídlo.

Respondent č. 4

Jméno: Dana

Věk: 32 let

Doba trvání problému s bydlením: 8 měsíců

Místo rozhovoru: Armáda spásy, Praha

Stručná charakteristika osoby:

Mladší žena menší a silnější postavy, čistá, ošacení bylo obnošené, ale čisté. Velice zklamaná až depresivní. Často se zmiňovala o sebevraždě. Dalo by se říci, že je psychicky nemocná, což později potvrdila i v rozhovoru. Mluvila pomalu a tiše.

Reakce:

Zjevná radost z komunikace s někým, kdo si poslechne její příběh.

5 REALIZACE VÝZKUMU

5.1 Průběh výzkumného šetření

Respondenti byli zprvu požádáni o rozhovor k danému tématu a všichni byli seznámeni s cílem a účelem výzkumu. Vzhledem k situaci respondentů jsem přislíbil uvedení pouze křestních jmen. Všichni respondenti souhlasili se zařazením do výzkumu a mé práce.

Byl jsem si vědom, že je potřeba vytvořit příjemnou atmosféru a přátelský vztah. „Úvodní otázky by měly být jednoduché a měly by dávat najevo empatii s účastníkem.“ (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 163) Jen tak jsem mohl očekávat, že respondenti se mi otevřou a budou odpovídat pravdivě a bez pocitu jisté kontroly, hostility či nedůvěry.

Kladl jsem důraz, aby jednotliví respondenti měli možnost plně vyslovit své myšlenky související s problémem lidí bez domova, aby jim umožnil se vyjádřit v plné šíři, což podpořilo určitou pružnost, volnost a současně získání důležitých dat pro můj výzkum. Dále jsem se snažil přizpůsobit se jazyku dotazovaných, co nejlépe pochopit a porozumět jejich situaci.

Rozhovory jsem písemně zaznamenal se souhlasem všech respondentů. Kladl jsem důraz na veškeré detaily.

5.2 Analýza a interpretace dat

Pomocí kódování jsem provedl analýzu. „Kódováním se rozumí rozkrytí dat směrem k jejich interpretaci, konceptualizace a nové integraci.“ (Hendl, 2005, s. 246)

„Analytické postupy zakotvené teorie jsou navrženy tak, aby:

- Spíše vytvářely než pouze ověřovaly teorii.
- Dodávaly výzkumnému procesu kritičnost, která je předpokladem dobré vědy. Pomáhaly analytikovi s překonáním jeho předsudků a domněnek, které vnáší do výzkumného procesu, a které by se u něj během výzkumu mohly vyvinout.

➤ Zajišťovaly zakotvení a hutnost a rozvíjely citlivost a integraci nutnou pro vytvoření bohaté, úzce provázané, vysvětlující teorie, která těsně aproximuje zobrazenou realitu.“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 39)

Podle Švaříčka a Šed'ové (2007, s. 91) kódování představuje „analytické operace, které rozbíjejí data do fragmentů, indikátorů, a ty potom rozřazují k příslušným konceptům. Tyto koncepty jsou dále kategorizovány, tedy slučovány na základě nějakého jednotícího kritéria. Kategorie vzešlé z kódování jsou potom dále ošetřovány jako proměnné a představují základní stavební kameny budoucí teorie.“

Při kódování rozhovorů jsem použil tři procedur, jak zacházet s analyzovaným textem, tedy otevřené kódování, axiální kódování a selektivní kódování. (In Hendl, 2005)

Podle Strausse a Corbinové (1999, s. 52) je otevřené kódování „v metodě zakotvené teorie analytickým procesem, jímž jsou pojmy identifikovány a rozvíjeny, ve smyslu jejich vlastností a dimenzí. Základními analytickými postupy jsou kladení otázek o údajích a zjišťování podobností a rozdílů porovnáváním jednotlivých případů, událostí a jiných výskytů zkoumaného jevu mezi sebou. Podobné události a případy jsou označeny a seskupeny do kategorií.“ Témata v textu jsem lokalizoval při tomto typu kódování, přiřadil jim označení a posléze jsem vytvořil a pojmenoval šest stěžejních kategorií. (Hendl, 2005)

Během axiálního kódování jsou spojovány subkategorie s kategoriemi do souboru vztahů určujícího příčinné podmínky, jev, intervenující podmínky, strategie jednání a interakce a následky. Použití tohoto modelu mi umožnilo o získaných údajích systematicky přemýšlet a vztahovat je mezi sebou složitými způsoby. Jde tedy o induktivně deduktivní proces porovnávání a kladení otázek a rozvinutí kategorií právě ve smyslu paradigmatického modelu. (Strauss, Corbinová, 1999) Během axiálního kódování jsem tedy hledal příčiny a důsledky a snažil se vytvořit osu propojující jednotlivé kategorie a zkoumat celý problém více do hloubky.

Při selektivním kódování jde o integraci všech výsledků interpretace získaných během celého výzkumu. Jde o nejobtížnější fázi vývoje zakotvené teorie. Hlavním postupem je výběr centrální kategorie a uvedení všech hlavních kategorií do vztahu k této centrální kategorii a do vzájemných vztahů mezi sebou. (Strauss, Corbinová, 1999) Při tomto typu kódování jsem porovnával a hledal kontrasty u výpovědí jednotlivých respondentů. V závěrečné fázi jsem se snažil o integraci dat, tedy najít těžiště teorie. (Hendl, 2005)

6 PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU, ANALÝZA ZPRACOVÁNÍ

Sumarizace kategorií

Z analýzy polostandardizovaných rozhovorů s lidmi bez domova vyplynulo šest stěžejních kategorií, které se vztahují ke zkoumané problematice. V některých případech jsem byl nucen upravit gramatiku části rozhovoru a přizpůsobil jsem je k určité otázce se zachováním základního smyslu.

Příčiny bezdomovectví

- A) Příčiny bezdomovectví
- B) Zajištění prostředků k živobytí
- C) Uspokojování fyzických a psychických potřeb
- D) Postoj společnosti
- E) Posouzení vlastní situace a náhled na ni
- F) Možnosti pomoci

Kategorie A: Příčiny bezdomovectví

- Jak jste se do této situace dostal?
- Jak dlouhou dobu jste bez domova?
- Jste z Prahy?

- **Jak jste se do této situace dostal?**

Respondent č. 1: „Já nevím. Bydlel jsem u kamaráda, ale ten mě vyhodil. Já už tam ani nechci jít.“

Respondent č. 2: „Cestuji.“

Respondent č. 3: „Protože jsem měla v devadesátém úraz a pak se na mě všichni vykašlali.“

Respondent č. 4: „Ztratila jsem práci a zhroutila jsem se, nějak jsem to nedala.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Z výše uvedeného je zřejmé, že příčiny bezdomovectví jsou různorodé.
- ◆ Ve většině případů jde o finanční problémy spojené se ztrátou zaměstnání a nemožností nalézt si práci novou.
- ◆ V jednom případě jde zcela jistě o respondenta s duševní poruchou, poté člověka zdravotně postiženého. Veskrze všechny uvedené jevy považují za prvotní příčinu bezdomovectví.

➤ **Jak dlouhou dobu jste bez domova?**

Respondent č. 1: „Co já vím? Možná pět nebo šest let.“

Respondent č. 2: „Já cestuji do Ameriky.“

Respondent č. 3: „No hned po tom devadesátém. Chvíli jsem pak bydlela, ale pak mi došly peníze“

Respondent č. 4: „Teď je to právě 8 měsíců.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Průměrná doba situace beze střechy nad hlavou u mnou zkoumaných respondentů je 6 let.
- ◆ Uvědomuji si, že tento údaj není platný pro celou populaci bezdomovců. Při zaměření výzkumu na tuto oblast by bylo vhodnější použít metodu kvantitativní. Mnou zjištěný údaj může přinést alespoň orientační představu, jak dlouho lidé na ulici setrvávají a v jaké fázi je v té době jejich sociální situace.

➤ **Jste z Prahy?**

Respondent č. 1: „Já jsem z Boleslavi.“

Respondent č. 2: „Z Karlových Varů.“

Respondent č. 3: „To ti neřeknu. Proč by to měl někdo vědět?“

Respondent č. 4: „Bydlela jsem s rodinou v Jáchymově.....“

Analýza odpovědí:

- ◆ Z odpovědí vyplývá, že ani jeden dotazovaný nikdy neměl trvalé bydliště na území města Praha. Respondenti pocházejí z celého území České republiky.
- ◆ Výjimku tvoří respondentka č. 3, která mi tuto informaci odmítla sdělit z důvodu zachování soukromí.

Shrnutí

Podle jednotlivých výpovědí dotazovaných osob existuje mnoho příčin bezdomovectví. Z velké části jde o ztrátu zaměstnání či invaliditu, způsobující finanční problémy, kterýmž důsledkem byla ztráta domova. Většina respondentů pak již není schopna a většinou ani ochotna získat novou práci.

Analýzou dat u mnou oslovených respondentů byla zjištěna průměrná doba bezdomovectví, která činí 6 let. Jak výše uvádím, jde o údaj související pouze s tímto výzkumem, nemusí být tudíž platný pro celou populaci bezdomovců, přesto nám ale přináší alespoň orientační představu o časovém horizontu těchto sociálních potíží.

Žádná z dotázaných osob nikdy neměla trvalý pobyt na území města Prahy.

Kategorie B: Zajištění prostředků k živobytí

- Pobíráte starobní nebo invalidní důchod nebo jiné dávky?

- Jakou jste vykonával práci a jak dlouho už nepracujete?
- Kdy jste si naposledy chtěl vyhledat nějakou práci?
- Jakým způsobem získáváte peníze a jak se živíte?
- Máte doklady?
- Kdy jste naposledy jednal s úřady? Víte, na jaké dávky máte nárok?

- **Pobíráte starobní nebo invalidní důchod nebo jiné dávky?**

Respondent č. 1: „Nemám nic.“

Respondent č. 1: „Mně je to jedno.“

Respondent č. 2: „Nemám důchod. Od nikoho nic nechci.“

Respondent č. 3: „Mám, beru sedm tisíc, ale co stím? Dneska je všechno drahý.“

Respondent č. 4: „No já mám částečný invalidní důchod, ale oni mi ho nemohou dávat.“

Respondent č. 4: „Nemám odpracováno, tak mi nic nedají.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Na otázku pobírání starobního či invalidního důchodu nebo jiných dávek ve většině případů dotazovaní odpověděli, že takové peníze od státu nevyužívají.
- ◆ U respondentů nemajících státní finance přiznané se projevila buď rezignace na tuto situaci nebo jistá hrdost, že od nikoho nic nechtějí a nepotřebují.

- **Jakou jste vykonával práci a jak dlouho už nepracujete?“**

Respondent č. 1: „Dělal jsem u pozemních staveb. Já nevím. Možná 10 let“

Respondent č. 2: „Já jsem dělal ve stavebnictví.“

Respondent č. 2: „Pracoval jsem jako.“ (Na otázku, jak dlouho nepracuje, neodpověděl.)

Respondent č. 3: „Nejprve jsem uklízela. Asi tak 12 let.“

Respondent č. 3: „Uklízela jsem, kde to šlo.“

Respondent č. 4: „Pracovala jsem jako státní zaměstnanec a pak mě propustili. Teď je to skoro osm měsíců.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Dva z dotazovaných ztratili práci v oboru stavebnictví, jedna respondentka přišla o úklidovou práci. Další respondentka pracovala ve státní sféře.
- ◆ Otázka, jak dlouho jsou dotazovaní bez práce, vzbudila delší přemýšlení. Průměrná doba byla 11 let.

➤ **Kdy jste si naposledy chtěl vyhledat nějakou práci?**

Respondent č. 1: „To už nevím.“

Respondent č. 2: „Teď už jsem starej.“

Respondent č. 3: „Ani už nevím.“

Respondent č. 4: „Hledala. Já jsem vždycky někam přišla, ale vůbec jsem nerozuměla, co po mně chtěli.“

Respondent č. 4: „Já tomu nerozumím a bojím se zeptat, protože oni by byli hrozně nepříjemní. Já mám vždycky hrozný strach se zeptat.“

Respondent č. 4: „Nevím proč. Já to právě vždycky probírám s paní doktorkou, jako na psychologii, a taky na psychiatrii. Oni mně říkají, jak se mám ptát, že se nemám bát, ale já to neumím. Prostě se bojím.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Většina respondentů řekla, že je to již delší dobu, a nebo si to nepamatují, co si naposledy hledali práci.
  - ◆ Jedna dotázaná respondentka naopak práci hledá, ale nemůže se uplatnit z důvodu neporozumění a nekvalitní komunikace. Jde o klientku s nižšími mentálními schopnostmi.
- **Jakým způsobem získáváte peníze a jak se živíte?**

Respondent č. 1: „Každém mi něco dá. Dvacku nebo i víc.“

Respondent č. 1: „Chodím do bufetu, tam je to dobré.“

Respondent č. 2: „Tak různě.“

Respondent č. 2: „Lidi přinesou jídlo, ale přinesou i peníze.“

Respondent č. 2: „Dávají mně tak dvacet nebo padesát korun, jak kdy.“

Respondent č. 3: „Lidi mi daj nějakou desetikorunu, ale někdo mi sem hodí i stovku.“

Respondent č. 4: „Různě.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Respondenti z řad lidí na ulici ve všech případech odpovídali shodně, tedy že zpravidla dostávají peníze či jídlo od kolemjdoucích. Za získané peníze si koupí základní potraviny, jako jsou rohlíky nebo polévka.

➤ **Máte doklady?**

Respondent č. 1: „Mám.“

Respondent č. 2: „Já mám úplně všechno, no samozřejmě.“

Respondent č. 3: „Mám.“

Respondent č. 4: „No, já mám všechno.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Dle uvedených odpovědí se všichni respondenti shodli, že vlastní osobní doklady.
- ◆ Musím ale podotknout, že jsem osobně neviděl doklady ani jednoho z nich.

➤ **Kdy jste naposledy jednal s úřady? Víte, na jaké dávky máte nárok?**

Respondent č. 1: „Nebyl jsem nikde dlouho.“

Respondent č. 2: „Už jsem to říkal, já od nikoho nic nechci. Jo vlastně, naposledy jsem byl na ambasádě. Nechtěli mi dát vízum.“

Respondent č. 2: „Byli tam strašně protivní a nechtěli se mnou vůbec mluvit. Někteří lidi jsou hrozní.“

Respondent č. 3: „Já na úřady nechodím, nic nepotřebuji.“

Respondent č. 4: „Já tam nechodím, Já to prostě nechápu.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Respondenti z řad lidí na ulici všichni shodně uvádějí, že již dlouhou dobu nejednali s úřady, ve většině případů, protože dle jejich mínění od úřadů nic nechtějí a nepotřebují.

Shrnutí

Z výpovědí respondentů vyplývá, že nikdo z nich nepobírá starobní nebo invalidní důchod. Tento stav byl některými respondenty vysvětlen tak, že jsou hrdí, od nikoho nic nechtějí, nic nepotřebují a zvládnou se o sebe postarat sami. Z neverbálních projevů bylo možno vypozorovat jistou rezignaci na momentální sociální situaci.

Všichni respondenti byli v minulosti v trvalém pracovním vztahu. Většina respondentů musela dlouho přemýšlet, aby mi sdělili, jak dlouho dobu již nemají práci.

Většina respondentů si nepamatuje přesnou dobu, kdy si naposledy hledala práci.

Mnou oslovení lidé bez domova na ulici zpravidla dostávají peníze nebo jídlo od kolemjdoucích.

Bezdomovci z ulice shodně uvádějí, že již dlouhou dobu nejednali s úřady, od kterých většina nic nechce a nepotřebuje.

Kategorie C: Uspokojování fyzických a psychických potřeb

- Co teď nejvíc potřebujete?
- A co hygiena, ošacení, praní prádla, kde spíte?
- Trpíte osamělostí?
- Setkáváte se a znáte se i ostatními lidmi, kteří jsou ve stejné situaci jako Vy?
- Jaký je Váš zdravotní stav? Kdy jste naposledy navštívil lékaře a jak se cítíte?

➤ **Co teď nejvíc potřebujete?**

Respondent č. 1: „Hlavně nějaké ty peníze.“

Respondent č. 2: „Peníze. Jinak já jsem spokojený, já od nikoho nic nechci.“

Respondent č. 3: „Já od nikoho nic nechci, já jsem takhle spokojená.“

Respondent č. 4: „No hlavně bych potřebovala nějakou tu práci. Jinak na bydlení je to tady docela dobré.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Otázka týkající se momentálních potřeb dotazovaných přinesla ve většině případů obdobné odpovědi.
- ◆ Dva respondenti vidí jako svoji prioritní potřebu získat peníze, v dalším případě si dotazovaná přeje najít práci.
- ◆ Jedna respondentka uvádí svůj současný stav jako uspokojivý a dle jejích slov zatím nic víc nepotřebuje. Tady se dle mého názoru naprosto jasně promítá rezignace na současný stav.

➤ **A co hygiena, ošacení, praní prádla, kde spíte?“**

Otázka byla položena pouze respondentům z ulice. Dotazovaná z Armády spásy má tyto potřeby zajištěny právě v tomto zařízení.

Respondent č. 1: „Hygienu a praní nepotřebuji. Přespat mě nechají tady na nádraží.“

Respondent č. 2: „Spím tak různě, kde se dá. Na nádraží nespávám, vždycky spím venku.

Respondent č. 2: „Co se týká hygieny a oblečení, já jsem pořád na cestě. Já od nikoho nic nepotřebuji.“

Respondent č. 3: „Ale tak o tom mluvit nebudu. Já budu radši smrdět. Už jsem vám to říkala.“

Respondent č. 3: „Spím venku. Kde vám neřeknu, proč bych vám to říkala? To je moje věc.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Nikdo z dotazovaných necítí potřebu hygieny a měnění oděvů.
- ◆ Většina respondentů spává venku. Přesnější místa nebyla specifikována.

➤ **Trpíte osamělostí?**

Respondent č. 1: „Nevím.“

Respondent č. 1: „Moc kamarádů nemám.“

Respondent č. 2: „Ne, já jsem pořád na cestě. Já jsem spokojený.“

Respondent č. 3: „Ale ne, vždycky se za mnou tady někdo zastaví. Mám tady hodně známých.“

Respondent č. 4: „Já se cítím hodně sama. Já mám teď takový blbý období.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Tato otázka vyvolala u většiny dotázaných delší přemýšlení.
- ◆ Ve většině případech respondenti cítí jisté osamocení, ale současně zmiňují mnoho známých z řad bezdomovců nebo v jednom případě lidí, kteří chtějí dotazované ženě pomoci.

➤ **Setkáváte se a znáte se i ostatními lidmi, kteří jsou ve stejné situaci jako Vy?**

Respondent č. 1: „Známe se. Někdo mi někdy dá i nějaké peníze.“

Respondent č. 2: „Pořád se někde setkáváme. Ale řeknu vám, někteří jsou fakt chudáci.“

Respondent č. 3: „Jo, mluvíme spolu pořád. Říkáme si, co se komu stalo, jak kdo žije. Určitě nejsem sama.“

Respondent č. 4: „Jo, já tady s nimi vlastně pořád jsem.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Všichni respondenti se shodli na tom, že se všichni pravidelně setkávají s lidmi bez domova. Tvoří tedy s nimi danou komunitu.
- ◆ Občasné společně řeší a rozebírají vzájemné nelehké životní situace a osudy.
- ◆ Z odpovědí dále vyplynul fakt, že si mohou vzájemně pomáhat i finančně.

➤ **Jaký je Váš zdravotní stav? Kdy jste naposledy navštívil lékaře a jak se cítíte?**

Respondent č. 1: „U doktora jsem už nebyl dlouho. Zatím ho nepotřebuji.“

Respondent č. 1: „Cítím se dobře. Doktora nepotřebuji.“

Respondent č. 2: „Už dlouho jsem nebyl nemocný.“

Respondent č. 3: „Zatím je mně dobře a až budu potřebovat jít, tak půjdu.“

Respondent č. 4: „Já chodím k doktorovi normálně.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Všichni lidé oslovení na ulici si již přesně nepamatují, kdy naposledy navštívili lékaře a shodně prohlašují, že lékařskou péčí nepotřebují. Dle jejich slov se cítí dobře.
- ◆ Respondentka v Armádě spásy navštěvuje kromě praktického lékaře také odborníka – psychiatra.

Shrnutí

Jako hlavní prioritu vidí zajistit si finance na obživu. Jedna z dotazovaných považuje za prioritu najít si práci. Většina respondentů považují svůj současný stav jako uspokojivý a dle jejich názoru nic nepotřebují. V těchto případech se projevila rezignace na současný stav.

Většina respondentů nemá potřebu hygieny a pravidelně si měnit oděv. Přespávají venku, někdy na nádraží, další místa nebyla specifikována.

Přestože jsou respondenti obklopeni známými z řad bezdomovců, většina se cítí osamocena.

Všichni lidé oslovení na ulici si nepamatují dobu poslední návštěvy lékaře a uvádějí, že žádné zdravotní problémy nemají. Respondentka z Armády spásy navštěvuje lékaře pravidelně.

Kategorie D: Postoj společnosti

- Jak se k Vám chová Policie České republiky? Cítíte nějakou represi z jejich strany?
- Jak na Vaši situaci reagují lidé? Jaký je postoj společnosti k lidem bez domova?
- **Jak se k Vám chová Policie České republiky? Cítíte nějakou represi z jejich strany?“**

Respondent č. 1: „Nevšímají si mě.“

Respondent č. 2: „Normálně, nikdo si mě nevšímá. Já si taky nikoho nevšímám, ať mně dají všichni pokoj.“

Respondent č. 3: „Oni si mě nevšímají. Proč by měli?“

Respondent č. 4: „Nevšímají si mě.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Na otázku postoje policistů vůči lidem bez domova byla reakce dotazovaných naprosto jednoznačná. Všichni shodně odpověděli, že víceméně cítí nevšímavost z jejich strany.
- ◆ Žádný z respondentů neuvedl příklad jakékoli represe ze strany policie.

- **Jak na Vaši situaci reagují lidé? Jaký je postoj společnosti k lidem bez domova?**

Respondent č. 1: „Většina si mě nevšímá, ale někdo přinese peníze i jídlo.“

Respondent č. 2: „Jak kdo. Někdo se se mnou zastaví a přinese mi třeba párek. Nebo jenom tak lidi chodí kolem.“

Respondent č. 3: „Záleží na tom. Většina prochází a ani se nepodívá. Ale že by mně třeba někdo někdy nadával, to se mně nestalo. Hodně lidí už pravidelně přinese jídlo.“

Respondent č. 4: „Já úplně nevím, protože já jsem tak jako na ulici nebyla, takže myslím, že to na mě není úplně vidět, že vlastně nemám kam jít. Ale určitě se lidi na ně nedívají nějak dobře.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Otázka na postoj společnosti k lidem bez domova přinesla dvě odpovědi.
- ◆ Respondenti uvedli, že buď je k nim společnost nevšímavá nebo se najdou lidé, kteří s nimi soucítí a přinesou jim nějaké jídlo či peníze.
- ◆ Odmítavý postoj, či represe nikdo nevedl.

Shrnutí

Policisté zaujímají vůči lidem bez domova nevšímavý postoj a žádný z respondentů nevedl příklad jakékoli represe z jejich strany.

Společnost se chová buď rovněž nevšímavě, nebo se najdou soucitní lidé, kteří přinesou jídlo nebo peníze.

Kategorie E: Posouzení vlastní situace a náhled na ni

- Co říkáte na tento způsob života? Vyhovuje Vám?

- Kdybychom se mohli vrátit do minulosti, můžete mi říct, co byste udělal jinak, abyste se do této situace nedostal?
- Nad čím nejčastěji přemýšlíte?
- Znáte svoje práva?
- Jak Vás tento způsob života změnil?

- **Co říkáte na tento způsob života? Vyhovuje Vám?**

Respondent č. 1: „Mně je to jedno.“

Respondent č. 2: „Tak vyhovuje. To se dá těžko říct. Víte, já pořád cestuji.“

Respondent č. 3: „Já už jsem si zvykla.“

Respondent č. 4: „Naštěstí jsem přímo na ulici nikdy nebyla. Říkám si, že by bylo pro mě lepší, kdybych vůbec nebyla a tak každý den přemýšlím o sebevraždě. Myslím to vážně, protože mně nikdo práci nedá. Já mám ze všeho strach, protože ničemu nerozumím. O mých úmyslech tady vědí všichni. Já už mám kvůli tomu i svou paní doktorku na psychologii. S ní to teď hodně často probíráme. Já jsem i ráda, že jste teď tady, protože se mně vždycky uleví, když to někomu řeknu.“

Respondent č. 4: „Jsem právě hrozně moc nešťastná. Vůbec nevím, jak tak může někdo pořád být. Vůbec nevím, jak to bude dál. Víte, já jsem nemocná, léčím se na psychiatrii.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Otázka týkající se současného způsobu života způsobila zhoršenou atmosféru a vyvolala negativní emoce často spojené s pocitem rezignace nebo nemožností něco změnit, což se projevilo v odpovědích většiny dotazovaných..
- ◆ Tři dotazovaní uvádějí, že přestože jsou jejich současné životní podmínky špatné, na tento způsob života si již zvykli a pravděpodobně ho již nebudou měnit.
- ◆ Respondentka z Armády spásy uvádí naprostou nespokojenost a nevyrovnání se s celou situací a denně pomýšlí na sebevraždu.

- **Kdybychom se mohli vrátit do minulosti, můžete mi říct, co byste udělal jinak, abyste se do této situace nedostal?**

Respondent č. 1: „Nevím.“

Respondent č. 2: „Já ale teď cestuji. Já si na nic nestěžuji.“

Respondent č. 3: „Já jsem nikdy nic neudělala špatně.“

Respondent č. 4: „Já nevím, já si myslím, že jsem neudělala nic.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Respondenti uvádějí vesměs stejnou odpověď, tedy to, že by nic nezměnili.
- ◆ Dva dotazovaní měli s odpovědí problém a tvářili se bezradně. Nezměnili by ale také nic. Jedna respondentka se přiklání k tomu, že v minulosti ztratila a potřebovala by mít jistou práci, která by jí zajistila finanční prostředky.

- **Nad čím nejčastěji přemýšlíte?**

Respondent č. 1: Kdo mně co dá.“

Respondent č. 2: „Já rád cestuji. Chtěl bych se podívat do Maroka, do Egypta.“

Respondent č. 3: „Ale tak nad ničím. Hlavně abych měla pro sebe nějaký tojídlo.“

Respondent č. 4: „Teď fakt přemýšlím každý den nad sebevraždou, protože už asi nikdy nedostanu žádnou práci.“

Respondent č. 4: „Ohledně chráněných dílen mně říkali, že by to bylo možné, ale musím počkat, až se tam uvolní místo.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Odpovědi na tuto otázku se dotkly několika oblastí a myšlenky jednotlivých respondentů se v tomto případě značně rozcházely.

- ◆ Na jedné straně se u některých dotazovaných projevila rezignace, kdy očekávají pomoc od lidí, ať už ve formě peněz nebo jídla až po myšlenky na sebevraždu u jedné respondentky.

➤ **Znáte svoje práva?**

Respondent č. 1: „Nevím, asi ne.“

Respondent č. 2: „To víte, že jo.“

Respondent č. 3: „Tak to si myslím, že určitě neznám. Dneska se to pořád mění.“

Respondent č. 4: „Tak to asi ne, ale zase co nevím, tak to mě řekne sociální. A já to stejně všechno nějak nechápu.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Většina dotázaných uvádí, že svá práva nezná a to proto, že se situace stále mění.

➤ **Jak Vás tento způsob života změnil?**

Respondent č. 1: „Nevím.“

Respondent č. 2: „Tak nijak, já teď chci cestovat.“

Respondent č. 3: „Tak to víte, že mě to hodně změnilo. Ale určitě už bych to měnit nechtěla.“

Respondent č. 4: „Tak já jsem od toho, co jsem tady, hlavně hrozně taková nešťastná a nevím, co bude dál. Já nevím, kdo mně nakonec pomůže a jak to bude.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Když se jednotliví dotazovaní zamýšleli nad otázkou, jak je způsob života bez domova změnil, pociťují ve většině případů změnu k horšímu oproti dřívějšímu životu.

- ◆ Další je přesvědčen o tom, že se sám žádným způsobem nezměnil, jen má touhu nyní cestovat. Podotýkám, že v tomto případě jde s největší pravděpodobností o bezdomovce s duševním onemocněním.
- ◆ Respondentka č. 4 uvádí, že je nyní nešťastná.

Shrnutí

Většina dotazovaných uvedla, že si již na tento způsob života zvykla. Jedna respondentka je se svou současnou situací naprosto nespokojena a denně pomýšlí na sebevraždu. Další respondent si svou situaci nepřiznává a neustále „cestuje“.

Pokud se zamýšleli nad tím, co by v minulosti změnili, aby nedošlo ke ztrátě střechy nad hlavou, uváděli, že nic nebo nebyli schopni na tuto otázku odpovědět.

Většina dotazovaných přemýšlí často nad tím, jak se uživí. Očekávají pomoc od kolemjdoucích nebo zvažují řešení dané situace sebevraždou.

Dotazovaní z větší části uvádějí, že neznají svá práva a to z důvodu častých změn práv a společenských norem.

Způsob života bezdomovců se zhoršil vůči životu předchozímu, což potvrzuje převážná část dotázaných. V jednom případě bylo uvedeno nezměnění situace, ale jde o respondenta s pravděpodobně duševní chorobou.

Kategorie F: Možnosti pomoci

- Rodina Vám nemůže pomoci?
- Vyhledal jste někdy nějaké zařízení, které pomáhá lidem bez domova?
- Přišel za Vámi sem na ulici někdy nějaký sociální pracovník, který Vám nabídl pomoc?
- Kdyby byly pro Vás připraveny nějaké rekvalifikační kurzy, které by Vám mohly pomoci získat práci, zúčastnil byste se jich?
- Jakým způsobem by Vám mohla tato společnost opravdu pomoci?

➤ **Rodina Vám nemůže pomoci?**

Respondent č. 1: „Já nikoho nemám.“

Respondent č. 1: „Syn mi umřel brzo a žena už nežije skoro dvacet let.“

Respondent č. 2: „Já mám jenom bratra. S tím si moc nerozumím a tak cestuji.“

Respondent č. 3: „Ale tak někoho mám, ale kdo by mně mohl pomoci? Já ani od nikoho pomoci nechci.“

Respondent č. 4: „Bydlela jsem s mamkou a s mojí sestrou, ale když jsem ztratila práci, tak mně mamka řekla, že už mám odejít, že už mě živit nebude.“

Respondent č. 4: „Jsem svobodná. Nemám nikoho. Já nemám manžela ani děti.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Otázka zaměřená na možnosti pomoci ze strany rodinných příslušníků přinesla z řad respondentů následující odpovědi.
- ◆ Naprostá většina dotazovaných nejbližší příbuzné sice má, ale nechtějí je kontaktovat, aby je neobtěžovali, a nebo k nim má rodina odmítavý postoj a nechce jim pomoci.
- ◆ Jeden respondent již žádné blízké příbuzné nemá

➤ **Vyhledal jste někdy nějaké zařízení, které pomáhá lidem bez domova?**

Respondentka, která je klientkou Armády spásy v Praze, nebyla dotázána.

Respondent č. 1: „Ne. Ani nevím proč.“

Respondent č. 1: „Tady v Praze jsem o žádném takovém zařízení neslyšel.“

Respondent č. 1: „Já to tady v Praze vůbec neznám.“

Respondent č. 2: „Ne.“ /Mávl rukou./

Respondent č. 2: „Já se vyspím venku.“

Respondent č. 3: „Ne nikdy. Já se nikoho o nic doprošovat nebudu.“

Respondent č. 3: „Já už nikomu nevěřím.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Tři dotazovaní nikdy žádné zařízení pomáhající lidem bez domova nevyhledali. Jeden z nich nezná Prahu a ani nikdy zřejmě necítil potřebu takové zařízení vyhledat a druhý má pocit, že takové zařízení nepotřebuje, neboť se může vyspat venku. Třetí dotazovaná se zklamala v dřívější neochotě pomoci a proto teď žádné zařízení nevyhledává.
- **Přišel za Vámi sem na ulici někdy nějaký sociální pracovník, který Vám nabídl pomoc?**

Respondent č. 1: „Ne, nikdy nikdo nepřišel.“

Respondent č. 2: „Ne, proč?“

Respondent č. 3: „Ne nikdy nic takového, lidi si mě moc nevšímají. A i tak. Co je komu po tom, jak žiju?“

Analýza odpovědí:

- ◆ Tato otázka všechny poměrně zaskočila.
- ◆ Každý z respondentů shodně odpověděl, že se to nikdy nestalo.
- **Kdyby byly pro Vás připraveny nějaké rekvalifikační kurzy, které by Vám mohly pomoci získat práci, zúčastnil byste se jich?**

Respondent č. 1: „Nevím.“

Respondent č. 2: „Nevím.“

Respondent č. 3: „Ale jo, proč ne? Ale teď už nic.“

Respondent č. 4: „No určitě, protože já bych fakt dělala cokoliv. To by bylo docela dobré.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Možnost rekvalifikačních kurzů, díky kterým by měli větší šanci najít si práci by přivítala pouze nejmladší respondentka.
- ◆ Dva z respondentů nedokázali na otázku odpovědět. Tedy nevědí, zda by tuto nabízenou možnost využili.

➤ **Jakým způsobem, by Vám mohla tato společnost opravdu pomoci?**

Respondent č. 1: „Já nevím. Mně vždycky někdo něco dá.“

Respondent č. 2: „Já od nikoho nic nechci.“

Respondent č. 3: „Teď už mně nikdo pomoci nemůže.“

Respondent č. 3: „No co, jídlo dostanu od lidí a než abych se někoho doprošovala, to budu radši smrdět.“

Respondent č. 4: „Tak hlavně kdyby byla právě ta práce. Mně by to bylo jedno, co bych dělala. Mohla bych třeba někde uklízet nebo třeba něco prodávat.“

Analýza odpovědí:

- ◆ Tuto položenou otázku jsem považoval za jednu ze stěžejních.
- ◆ Dva respondenti od nikoho nic nechtějí a chtějí se postarat o sebe jen sami.
- ◆ Jeden z dotazovaných uvádí, že neví. Očekává jen finanční nebo materiální pomoc od kolemjdoucích.
- ◆ Jedna z dotázaných respondentek by chtěla najít práci.

Shrnutí

Většina dotázaných rodiny má, ale nechtějí je kontaktovat, aby je neobtěžovali nebo se projevuje odmítavý postoj a neochota jim pomoci ze strany rodinných příslušníků.

Tři dotazovaní nikdy žádné zařízení pomáhající bezdomovcům nevyhledali, jedna respondentka je klientkou Armády spásy v Praze.

Žádného nikdy neoslovil přímo na ulici terénní sociální pracovník.

Pokud by byla dotazovaným nabídnuta možnost účastnit se rekvalifikačních kurzů, které by jim mohly otevřít cestu k novému zaměstnání, jeden ze čtyř respondentů by tuto nabídku využil.

Dotázaní by potřebovali trvalé zajištění pracovních příležitostí, finanční nebo materiální pomoc od kolemjdoucích.

ZÁVĚR

Rozsah ani zaměření této práce neumožňují popsat problematiku bezdomovectví v celém rozsahu, kladl jsem si proto podstatně skromnější cíl ověřit teoretická východiska shrnutá v úvodní části práce při kontaktu s konkrétními osobami bez přístřeší. Počet respondentů byl dán mými možnostmi a způsobem jejich výběru v bezprostředním sociálním kontaktu na ulici byla determinována skutečnost, že se jedná o zjevné bezdomovce, neboť např. osoby potenciálně ohrožené bezdomovectvím či tzv. skryté bezdomovce prakticky nelze na první pohled zjistit.

Právě tento okruh respondentů však dle mého názoru představuje i určitou přednost, neboť efektivitu systému poskytování sociálních služeb lze mimo jiné posuzovat i podle toho, nakolik jsou jím poskytované příležitosti známé či dostupné ve skupině "typických bezdomovců", osob dlouhodobě bez přístřeší i bez zaměstnání, na nichž jsou jejich životní styl i sociální situace patrné, což je i odrazem sociálního vyloučení.

Poznatky získané z rozhovorů nasvědčují tomu, že informovanost této skupiny bezdomovců je poměrně malá. Poněkud překvapivý byl pro mne i fakt, že respondenti vůbec nezminili možnost přivýdělnku a pracovní rehabilitace prodejem tzv. street papers, v případě hl. města Prahy tedy zejména časopisu Nový prostor. To lze dle mého názoru vysvětlit jednak tím, že tato možnost je vnímána jako dostupná pouze pro některé, neboť počet míst prodejců je omezen a pravidla pro chování prodejců mohou být vnímána jako příliš svazující a ne všichni lidé bez přístřeší je jsou schopni dodržovat. Primární však je dle mého názoru spíše bariéra psychická, tedy nedostatek přesvědčení, že využitím vlastní iniciativy a dostupných sociálních služeb mohou svou situaci zlepšit. Rezignace podstatné části respondentů na možnost změny byla zřejmá i z provedených rozhovorů. Řešením alespoň pro část z bezdomovců by tak zřejmě byl větší počet streetworkerů, kteří by tak mohli klienty aktivně kontaktovat a informovat je, že určité sociální služby jsou dostupné i pro ně. Právě v úloze poskytování informací, případně též podpory motivace ke změně je dle mého názoru úloha neziskového sektoru nezastupitelná

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1) BARTÁK M. *Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I*. Kostelec nad Černými lesy, IZPE, 2004. 102 s. ISSN 1213-8096
- 2) BAŠTECKÁ B. a kol. *Terénní krizová práce*. Praha, Grada Publishing, 2005. 300 s. ISBN 80-247-0708-X
- 3) Česká skupina FEANTSA. *Sborník ze semináře na téma Bezdomovství v Evropě*. Olomouc, Naděje, 1998. ISBN 80-902292-3-9
- 4) GEIST B. *Sociologický slovník*. Praha, VICTORIA PUBLISHING, 1992. 647 s. ISBN 80-85605-28-7
- 5) HORÁKOVÁ M. *Současné podoby bezdomovství v České republice. Výzkumná zpráva*. Praha, VÚPSV, 1997. 65 s.
- 6) HRADECKÝ I. a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha, Naděje, 2007. 52 s. ISBN 978-80-86451-13-8
- 7) HRADECKÝ I., HRADECKÁ V. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha, Naděje, 1996. 85 s. ISBN 80-902292-0-4
- 8) MAREŠ P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha, Sociologické nakladatelství, 1999. 248 s. ISBN 80-85850-61-3
- 9) MATOUŠEK O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha, Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2
- 10) MATOUŠEK O. a kol. *Sociální služby*. Praha, Portál, 2007. 183 s. ISBN 978-80-7367-310-9
- 11) MATOUŠEK O. *Slovník sociální práce*. Praha, Portál, 2003. 287 s. ISBN 80-7178-549-0
- 12) MATOUŠEK O., KOLÁČKOVÁ J., KODYMOVÁ P. *Sociální práce v praxi*. Praha, Portál, 2005. 351 s. ISBN 80-7367-002-X
- 13) PĚNKAVA, P. *Možné způsoby přístupů k osobám ohrožených sociální exkluzí. Zápočtová práce*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2005.
- 14) PRŮDKOVÁ T., NOVOTNÝ P. *Bezdomovectví*. Praha, nakladatelství Triton, 2008. 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0

- 15) SCHWARZOVÁ, G. 2005. *Sociální práce s bezdomovci*. In: MATOUŠEK O. a kol. *Sociální práce v praxi*. Praha, Portál, 2005. 351 s. ISBN 80-7367-002-X
- 16) ŠUPKOVÁ, Danuše; a kol. *Zdravotní péče o bezdomovce v ČR* [online]. Praha : Grada, 2007. 64 s. ISBN 978-80-247-2245-0.
- 17) VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese : variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 1. Praha : Portál, 1999. 444 s ISBN 8071782149
- 18) HENDL J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha, Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2
- 19) ŠVAŘÍČEK R., ŠEĎOVÁ K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha, Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0
- 20) STARUSS A., CORBINOVÁ J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice, Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X

Internetové zdroje:

- 1) <http://www.armadaspasy.cz/>
- 2) <http://portal.mpsv.cz/sz>
- 3) <http://nadeje.cz/>
- 4) <http://bezdomovci.eu/>